

CONCEPT

Duurzaam, vernieuwend, en ondernemend

Strategisch Beleidskader Economie provincie Noord-Holland

Gedeputeerde Staten
29 maart 2016

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
1. Legitimatie beleid, rol provincie, samenwerking, en evaluatie Economische Agenda 2012-2015.....	6
Legitimatie voor beleid: taken en belang.....	6
Rol provincie.....	6
Samenwerking met provincies.....	7
Samenwerking met het Rijk.....	8
Samenwerking met Europa.....	8
Evaluatie Economische Agenda 2012-2015 en Greenport Noord-Holland Noord.....	9
2. Hoofddoel economisch beleid.....	11
3. Huidige situatie.....	12
3.1 Economische analyse: het Noord-Hollandse DNA.....	12
Het DNA van de landbouw.....	12
3.2 Economische structuur.....	13
4. Opgaven.....	17
4.1 Noord-Hollandse ambities.....	17
4.2 Trends en ontwikkelingen.....	18
Diversiteit van de Noord-Hollandse economie.....	18
Sterke opkomst van zelfstandigen (zzp'ers) en flexibilisering van de arbeidsmarkt.....	18
Groeiend verschil tussen Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid.....	18
Verstedelijking.....	19
Werkgelegenheid.....	19
Duurzaamheid en energietransitie.....	20
Veranderend gebruik en behoefte werklocaties en detailhandel.....	20
4.3 Discussiebijeenkomst economisch beleid 9 december 2015.....	21
4.4 Lopende zaken, wettelijke taken, verplichtingen.....	21
4.5 Conclusie.....	22
5. Strategische keuzes.....	23
Inhoudelijke keuzes.....	23
Duurzaam.....	23
Vernieuwend.....	24
Ondernemend.....	24
Relatie met overige beleidsonderwerpen.....	25
6. Economische thema's.....	26

6.1 Vestigingsklimaat	26
6.1.1 Aantrekkelijke en duurzame werklocaties	28
6.1.2 Goede bereikbaarheid	33
6.1.3 Een veerkrachtige arbeidsmarkt	35
6.1.4 Een sterk innovatieklimaat	38
6.1.5 Uitstekende digitale infrastructuur	40
6.2 Aantrekken van internationale bedrijven	42
6.3 Een sterke en duurzame agrosector	45
Bijlage 1 - Het regionale DNA	52
Bijlage 2 - Impressie discussiebijeenkomst 9 december 2015	57
Bijlage 3 - Relatie met groeistrategie Europa 2020 en Ruimtelijk-economische actie-agenda MRA....	59
Bijlage 4 - Hoofdaanbevelingen van de evaluatie van de Economische Agenda 2012-2015	60
Bijlage 5 – SWOT analyse Noord-Hollandse economie.....	62
Bijlage 6 - Instrumenten.....	63

Inleiding

De provincie Noord-Holland is één van de sterkste economische regio's van Nederland met bijdrage van 20% aan het Bruto Binnenlands Product (BBP) en ruim 18% van alle banen in Nederland. Een groot deel van de buitenlandse investeringen in Nederland en de daarmee gemoeide banen slaan neer in Noord-Holland, met name de Amsterdamse regio¹. De sterke positie van Noord-Holland kan grotendeels verklaard worden door een aantal intrinsieke kwaliteiten van onze provincie, zoals de demografische opbouw, de aanwezigheid van Amsterdam en Schiphol, de internationale oriëntatie, de hoogwaardige en veelzijdige arbeidsmarkt, de kwaliteit van de leefomgeving waaronder de rijkdom aan cultuur en historie, en de aanwezigheid van bijzondere economische clusters in de Noord-Hollandse regio's. Deze kwaliteiten maken dat Noord-Holland vooral een regio van kansen is en grote aantrekkingskracht heeft op jongeren, arbeidsmigranten, internationale kenniswerkers, startende creatieve ondernemers en gesettelde bedrijven met een sterke internationale oriëntatie of ambities in die richting.

Een gezonde economie is belangrijk voor iedereen in de provincie. Dit biedt perspectieven op werk en ontplooiing en draagt in belangrijke mate bij aan het niveau van welvaart en welzijn. Economische voorspoed is echter nooit gegarandeerd. De recessie van de afgelopen jaren heeft ook Noord-Holland geraakt. Zo is in onze provincie in deze recessieperiode de werkloosheid bijna verdubbeld en is het aantal faillissementen sterk toegenomen. En hoewel Noord-Holland nu één van de koplopers is in het nationale economisch herstel, is dit herstel broos en onzeker. Daarom is het belangrijk dat wij ons blijven inzetten voor een gezonde en duurzame Noord-Hollandse economie. Hierbij past de opmerking dat wij een van de vele actoren in de Noord-Hollandse economie zijn, naast bijvoorbeeld (internationale) bedrijven, andere overheden en belangenorganisaties. Wij hebben relevante maar niet alles bepalende instrumenten tot onze beschikking. Wij zien het wel tot onze verantwoordelijkheid om te zorgen voor de juiste condities waarbinnen de economie zich goed kan blijven ontwikkelen. Met dit Strategisch Beleidskader Economie als vertrekpunt, willen wij die bijdrage aan de Noord-Hollandse economie leveren.

Het college van Gedeputeerde Staten heeft in mei 2015 haar ambities in het Coalitieakkoord 'Ruimte voor Groei' vastgelegd. Daarin speelt economie een belangrijke rol:

Noord-Holland is één van de vitaalste provincies van ons land. Eén van de motoren achter het groeiend economisch herstel. Deze coalitie van VVD, D66, PvdA en CDA, die zijn zaken financieel op orde heeft en houdt, zal er de komende vier jaar alles aan doen om die motor harder te laten draaien, om onze regionale economie duurzaam aan te jagen. We geven ruimte aan vernieuwing, duurzaamheid en ondernemerschap².

Om de ambities van het college mogelijk te maken, stellen Provinciale Staten dit Strategisch Beleidskader Economie vast. Het beleid voor landbouw is hierin opgenomen. Het beleidskader bevat

¹ Bron: Netherlands Foreign Investment Agency. In 2015 haalde Nederland 207 acquisitieprojecten binnen, waarmee 7.779 arbeidsplaatsen mee gemoeid waren. De provincie Noord-Holland stond daarbij op nummer één: 92 projecten met 2.963 arbeidsplaatsen.

² Coalitieakkoord Ruimte voor Groei, mei 2015.

de hoofdlijnen van het economisch beleid inclusief landbouw en is kaderstellend voor uitvoeringsagenda's en activiteiten en projecten op operationeel niveau.

Tussen 2016 en 2018 wordt anticiperend op de invoering van de Omgevingswet een Omgevingsvisie voor Noord-Holland opgesteld. Daarin wordt een geïntegreerd strategisch beleidskader opgesteld voor de provincie. Dit strategisch beleidskader economie zal als input worden gebruikt bij het opstellen van de Omgevingsvisie.

1. Legitimatie beleid, rol provincie, samenwerking, en evaluatie

Economische Agenda 2012-2015

Legitimatie voor beleid: taken en belang

Als regionale overheid behartigt de provincie Noord-Holland publieke belangen en hanteert daarbij een publieke taakopvatting. Volgens de meest recente taakopvatting van overheden is regionale economie een kerntaak van provincies. Dit is onder meer vastgelegd in 'Profiel Provincies' (IPO, 2010) en het 'Bestuursakkoord 2011-2015 VNG, IPO, Waterschappen en Rijk'. Dit Bestuursakkoord biedt een kader voor een doelmatige taakverdeling tussen centrale en decentrale overheden. De inhoud van dit akkoord is mede tot stand gekomen op basis van het advies van de commissie Lodders (2008) over decentralisatie van taken van de rijksoverheid naar provincies. Volgens het Bestuursakkoord draait het *"eigentijdse bestuurlijke profiel van provincies om ruimte, economie en de wisselwerking tussen beide"*. In 'Kompas 2020 – Samen werken aan een sterke regio' (2014) van het IPO, worden de zeven kerntaken, waaronder regionale economie, van 'Profiel Provincies' van 2010 verder uitgewerkt. Kompas 2020 is een leidraad voor het handelen van provincies met betrekking tot deze kerntaken.

De overheid is er voor de burger en staat ten dienste van de maatschappij als geheel. De Noord-Hollandse burger heeft belang bij een gezonde regionale economie. De werkgelegenheid en het vestigings- en ondernemersklimaat van de economie bieden burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven perspectieven voor welvaart, welzijn en ontwikkeling. Dit zijn wezenlijke publieke belangen waarmee de provinciale overheid zorgvuldig wil omgaan.

Rol provincie

De Toekomstagenda provincie Noord-Holland (2015) gaat over de werkwijze van de provincie en wat de buitenwereld daarin verwacht. Hierin worden zeven rollen onderscheiden:

- eigenaar (bv. deelnemingen, wegen, RUD's)
- opdrachtgever (bv. OV concessie, ICT, en RUD's)
- toezichthouder (bv. toezicht op gemeentelijke financiën)
- regelaar (bv. structuurvisie, verordeningen)
- (beleids)ontwikkelaar (bv. visiedocumenten)
- partner (bv. gezamenlijke lobby richting het Rijk)
- bemiddelaar (bv. tussen gemeenten voor vestiging bedrijven).

De provincie heeft als middenbestuur een natuurlijke rol als verbinder van partijen en initiatieven, dus de rol van bemiddelaar. De provincie staat immers tussen gemeenten en rijksoverheid in en heeft vanuit haar regionale blik een goede kijk op wat er (boven)regionaal speelt. Wij zien onszelf vooral als partner van de gemeenten. Vanuit die rol willen wij een verbindende, stimulerende, ondersteunende en faciliterende rol spelen. Partijen in de regio, niet alleen gemeenten, vragen daar ook om (zie ook bijlage 2). Zo ervaren gemeenten een grote afstand tussen hen en het Rijk. Gemeenten hebben doorgaans een financieel belang bij bepaalde ontwikkelingen. Dat maakt dat regionale ontwikkelingen met een andere bril worden bekeken dan de provincie dat doet. Voor bijvoorbeeld de ruimtelijke aspecten van het economisch beleid, zoals de programmering van werklocaties, heeft de provincie die rol als bemiddelaar, maar ook de rol van regelaar via het RO instrumentarium.

Conform het landelijk sturingsmodel voor de ruimtelijke ordening leggen wij de verantwoordelijkheid zoveel mogelijk decentraal. Onze voorkeur gaat uit naar samenwerking, maar wij hebben in sommige gevallen het RO instrumentarium als terugvaloptie (regelaar). Naast de rol van bemiddelaar en regelaar kunnen wij ook bepaalde zaken ontwikkelen of organiseren (rollen: eigenaar, opdrachtgever, beleidsontwikkelaar). Zo zijn de regionale adviescommissies voor detailhandel door ons georganiseerd om regionale afstemming te verkrijgen voor detailhandelsplannen (rol bemiddelaar en opdrachtgever). Naast subsidie-instrumenten zoals de HIRB of WED regelingen die gemeentelijke projecten financieel ondersteunen (rol partner), of als partner in een regionaal samenwerkingsverband als Greenports, kunnen wij in enkele gevallen waar de belangen groot zijn, een opdrachtgevende en eigenaarsrol spelen. Voorbeelden daarvan zijn deelnemingen in verbonden partijen zoals een ontwikkelingsbedrijf (SADC, RON, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord, etc.). Gemeenten, regio's en regionale samenwerkingsverbanden zien wij als primaire partners voor de uitvoering van het economisch beleid. Via de regionale samenwerkingsverbanden werken we ook samen in de 'triple helix' (overheid – kennisinstellingen – bedrijfsleven).

Samenwerking met provincies

In de economische werkelijkheid zijn bestuurlijke grenzen kunstmatig. Noord-Holland heeft zijn sterke economische positie mede te danken aan de sterke internationale concurrentiepositie van de MRA en de Randstad als geheel. Dit gebied functioneert als één grote ruimtelijk-economische zone. Deelregio's daarin hebben hun eigen unieke krachten en kwaliteiten, maar die zijn complementair en de wisselwerking is belangrijk en onderlinge concurrentie onwenselijk. Het geheel is meer dan de som der delen. Daarom vinden wij bovenregionale samenwerking belangrijk. In Noord-Holland Zuid werken we onder andere samen in het samenwerkingsverband van de MRA (Metropoolregio Amsterdam), waarin de provincie Flevoland één van onze partners is. In de Ruimtelijk-Economische Actie-Agenda van de MRA (2016) hebben wij onze gezamenlijke uitvoeringsagenda vastgelegd. Een belangrijk onderdeel daarvan is de Plabeka (platform bedrijven en kantoren) samenwerking, waarin wij de programmering van bedrijventerreinen en kantoren gezamenlijk oppakken en ongewenste zaken als leegstand gezamenlijk bestrijden. Een ander belangrijk onderdeel van de samenwerking zijn de Greenports Aalsmeer en Noord-Holland Noord. Daarnaast pakken wij in Noord-Holland Noord de samenwerking op via het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord (ONHN). In deze regio vindt regionale afstemming plaats in het Bestuurlijk AfstemmingsOverleg Noord-Holland Noord. Daar werken we op bepaalde dossiers ook samen met de provincies Friesland en Groningen, zoals voor duurzame energievoorziening en het Waddengebied (o.a. toerisme en recreatie). In de regio's Gooi en Vechtstreek, Zuid-Kennemerland, IJmond en Zaanstreek vindt ook regionaal economisch overleg plaats tussen provincie, gemeenten, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Hier wordt informatie uitgewisseld over regionale ontwikkelingen.

Op Noordvleugel-niveau (Noord-Holland, Utrecht en Flevoland) is de bestuurlijke samenwerking gestructureerd in het bestuurlijk overleg Noordvleugel. Dit BO heeft in 2013 de Economische Actieagenda Noordvleugel vastgesteld, met name gericht op de stimulering van topsectoren. Hier wordt ook de eventuele komst van een Noordvleugel financieringsfaciliteit voor het innovatief MKB onderzocht. Dit is een actiepunten dat is opgenomen in de Samenwerkingsagenda MKB innovatie, tussen Rijk en provincies van 2015. In de Samenwerkingsagenda MKB innovatie werken de Noordvleugel-provincies samen met het ministerie van Economische Zaken om tot een efficiëntere

en effectievere inzet te komen voor de stimulering van het MKB en topsectoren, en innovatie binnen het MKB en topsectoren. Dit heeft onder meer geresulteerd in een bundeling en stroomlijning van subsidie-instrumenten. Op Randstad-niveau (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland) is de belangrijkste samenwerking het programma Kansen voor West-2, dat gefinancierd wordt door het Europese structuurfonds EFRO. In het IPO (Interprovinciaal Overleg) werken alle Nederlandse provincies samen op dossiers die voor de provincies van gemeenschappelijk belang zijn, zoals beleid voor werklocaties, detailhandel, en toerisme. Het IPO is voor die dossiers ook een belangrijke gesprekspartner voor de rijksoverheid.

Samenwerking met het Rijk

De positie als middenbestuur tussen gemeenten en rijksoverheid, betekent ook dat wij een beïnvloedende rol hebben richting de Tweede Kamer. Dit geldt met name voor dossiers die door het Rijk als van nationaal belang zijn aangemerkt (bv. Schiphol, Greenports, rijkswegen, enzovoort) en voor grote investeringen door het Rijk. Daar waar ook provinciale investeringen gemoeid zijn (zoals bij de tweede Zeesluis of de voorbereiding van Pallas) is de provinciale rol tevens die van partner. In het bestuurlijk MIRT-overleg (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) is het overleg tussen Rijk en regio over grote investeringen ten aanzien van infrastructuur en ruimtelijke projecten in de regio gestructureerd. Hier zit ook een sterk economisch belang. Het MIRT wordt getrokken door het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Met het ministerie van Economische Zaken werkt de provincie samen op een aantal onderwerpen zoals Pallas, MKB-innovatie stimulering en indirect via het Randstad programma Kansen voor West-2 waarin het topsectorenbeleid één van de leidende principes is. Vanuit het topsectorenbeleid van EZ lopen diverse clusterversterkende projecten en activiteiten met een Noord-Hollands belang waar wij betrokken bij zijn. Een ander voorbeeld van samenwerking met het Rijk zijn de Green Deals. Green Deals zijn afspraken tussen de Rijksoverheid (ministerie van EZ en I&M) en andere partijen gericht op Groene Groei. Die andere partijen zijn bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden. De Green Deal helpt om duurzame plannen uit te voeren voor bijvoorbeeld energie, klimaat, water, grondstoffen, biodiversiteit, mobiliteit, biobased economy, bouw en voedsel. Voorbeelden van reeds lopende Green Deals vanuit de provincie zijn Warmtenetten MRA en CO₂ voorziening glastuinbouw Noord-Holland.

Samenwerking met Europa

Het belang van Europa voor het economisch beleid neemt toe. De ambities die de Europese Commissie voor de economie in Europa heeft neergelegd zijn groot en voor de realisatie zijn omvangrijke fondsen beschikbaar. Daarbij wordt ook nadrukkelijk samenwerking gezocht met de regio's. Europa 2020 is het tienjarenplan van de Europese Commissie voor groei en werkgelegenheid. Dit plan heeft drie doelen: slimme groei, inclusieve groei en duurzame groei. Deze strategische doelen zijn verder vertaald in zeven kerninitiatieven, waaronder de *Digitale agenda voor Europa* (Digital single market), *Efficiënt gebruik van hulpbronnen*, *Industriebeleid in een tijd van globalisering*, en *Agenda voor nieuwe vaardigheden en banen*. Ook in het *Gemeenschappelijk landbouwbeleid* zijn deze doelen verwerkt. De doelen van Europa 2020 vormen de bouwstenen voor het cohesiebeleid waar het structuurfonds EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling) een onderdeel van is. Europa biedt vele mogelijkheden tot cofinanciering van projecten. De provincie heeft enige jaren geleden ervoor gekozen om vooral in te zetten op de drie meest kansrijke Europese fondsen. Het gaat hier om fondsen die voor het economisch beleid belangrijk zijn: POP (Plattelandsontwikkeling Programma), EFRO (Kansen voor West) en INTERREG.

Evaluatie Economische Agenda 2012-2015 en Greenport Noord-Holland Noord

Het huidige economisch beleid (Economische Agenda 2012-2015) en de rol van de provincie Noord-Holland bij de Greenport Noord-Holland Noord zijn geëvalueerd. De hoofdconclusie is dat het economisch beleid van de afgelopen jaren succesvol is geweest. Stakeholders in het economisch beleid vinden de provincie in het algemeen een betrouwbare en constructieve partner.

Doelstellingen van de Economische Agenda zijn grotendeels behaald. Zo is meer dan 90% van de activiteiten gerealiseerd en circa 95% van het beschikbare budget benut.

Ook de evaluatie van de boekjaarsubsidie aan de Greenport Noord-Holland Noord laat zien dat de provincie ondersteunend is aan de meerjarige strategische visie van de Greenports en dat dit bijdraagt aan provinciale ambities en doelstellingen. Als aandachtspunt is daarbij gesteld dat de provincie nog meer strategische richting mee kan geven middels meer langere termijn output indicatoren. Daarmee kan ook meer ruimte aan de Greenports worden gegeven op inhoud die aansluit bij voor de sector belangrijke zaken (de faciliterende overheid).

Voor wat betreft de evaluatie van de Economische Agenda zijn er ook aandachts- en verbeterpunten voor het nieuwe beleid³. In hoofdlijnen wordt aanbevolen:

- Van focus op internationale concurrentiepositie van bedrijven naar welvaart voor inwoners.
- Van reactief naar meer actief.
- Van overleg naar (soms ook) meer verordenen.
- Van generiek naar meer specifiek.
- Van sectoraal naar meer regionaal (verbinden).
- Van ingaan tegen trends naar meebewegen met ontwikkeling.
- Van planmatig resultaat naar meer flexibiliteit binnen strategische kaders met focus op effect(doelstellingen), mechanismen en rollen.

In [bijlage 4](#) wordt aangegeven hoe in het Strategisch Beleidskader Economie is omgegaan met deze hoofdlijnen van de aanbevelingen.

Meer specifiek zijn de aanbevelingsrichtingen:

- a) Wees explicieter en concreter op de strategische doelstellingen van het beleid.
 - Maak relevante factoren en actoren die hierop van invloed zijn transparant.
 - Geef aan op basis van welke veronderstelde werkingsmechanismen een bijdrage aan het strategisch doel wordt verwacht.
- b) Focus op een beperkt aantal strategische doelstellingen:
 - Expliciteer zo veel mogelijk de (voor de regio) beoogde economische structuur.
 - Analyseer per regio de eigenheid van bedrijfssectoren en de arbeidsmarkt (DNA) en sluit hierop aan met het beleid.
 - Geef daarbij per regio een visie op de eigen rol en die van anderen in het economische domein.

³ Zie het evaluatierapport 'Meegewerkt! – Evaluatie Economische Agenda 2012-2015' voor de volledige onderbouwing van de bevindingen.

- Onderbouw keuze voor thema's en sectoren dusdanig dat de grootste bijdrage aan een duurzame economische ontwikkeling aannemelijk is te maken.
- c) Maak de operationele uitvoering en daarbij behorende operationele doelstellingen van het beleid flexibeler in afstemming op de dynamiek van de economie.
- Maak helder met welke (bij voorkeur beperkt aantal) bestaande (overleg)structurenanalyse van beleidsinzet, afstemming en besluitvorming plaatsvindt.
 - Ontwikkel activiteiten waar mogelijk in samenwerking met belanghebbenden.
 - Toets periodiek de structuren op toegankelijkheid voor nieuwe partijen en mogelijkheden om onafhankelijke kennis in te brengen.
 - Plan activiteiten hooguit twee jaar vooruit.

2. Hoofddoel economisch beleid

De provinciale overheid is er voor de burger en de Noord-Hollandse maatschappij als geheel. De effecten van het economisch beleid komen dan ook ten gunste van de Noord-Hollandse maatschappij. Wij vertalen dit in de volgende missie voor het economisch beleid:

Wij maken ons sterk voor welvaart en welzijn in Noord-Holland door een duurzame, vernieuwende en ondernemende economie.

Het versterken van de Noord-Hollandse welvaart en welzijn is ons hoofddoel en werken aan een duurzame, vernieuwende en ondernemende economie is onze focus. Ons uitgangspunt is dat ons beleid een aannemelijke bijdrage levert aan dit hoofddoel. Welvaartsontwikkeling wordt traditioneel gemeten in de ontwikkeling van het Bruto Regionaal Product (BRP), maar ook de relatieve inkomenspositie van de Noord-Hollander en de werkgelegenheid zijn indicatoren voor welvaart. Maar het begrip welvaart alleen kan te beperkt zijn⁴. Zo geeft het meten van het BBP alleen geen inzicht in de verdeling van welvaart en de (over)exploitatie van grondstoffen. Daarom wordt het begrip welvaart hier verbreed met welzijn. Het begrip welzijn valt uiteen in tal van factoren, zoals gezondheid, sociale netwerken, veiligheid, enzovoort⁵. Het economisch beleid zou zijn doel voorbij schieten en de provincie zou haar eigen rol overschatten als al deze factoren worden meegenomen. Voor ons economisch beleid beperken we ons daarom tot de economische en ruimtelijk-ecologische aspecten van welzijn. Het gaat om de aspecten opleiding en beroepsmogelijkheden, materiële levensstandaard, economische risico's, en milieu en leefomgeving. Deze aspecten bepalen als het ware de stand van de 'barometer' van de economie. Zo goed als de informatievoorziening daartoe reikt, zullen we dit uitwerken in het uitvoeringsagenda als onderdeel van monitoring en verslaglegging.

In het Coalitieakkoord *Ruimte voor Groei* hebben wij drie begrippen genoemd voor de verdere ontwikkeling van de economie: duurzaamheid, vernieuwing en ondernemerschap. Met deze drie begrippen als richtinggevende principes geven wij vorm aan ons economisch beleid. Daarom noemen wij deze begrippen ook in bovenstaande missie. Hiermee proberen we ook een brug te slaan naar de groeistrategie van de Europese Unie in *Europa 2020* (duurzame groei, slimme groei en inclusieve groei) en de zeven ontwikkelrichtingen van *Ruimtelijk-Economische Actie-agenda 2016-2020* van de MRA. In [bijlage 3](#) staat een figuur die deze relaties weergeeft.

⁴ De Tweede Kamer heeft in oktober 2015 de tijdelijke commissie Breed Welvaartsbegrip onder voorzitterschap van dhr. R. Grashoff ingesteld. De opdracht van de commissie is te onderzoeken of het meten van het BBP als belangrijkste indicator voor de mate van welvaart nog wel geschikt is. De commissie bekijkt daarbij of andere zaken, zoals milieu, onderwijs en veiligheid daarbij niet een rol kunnen en moeten spelen.

⁵ In de Sociale Monitor welvaart en welzijn in de Nederlandse samenleving (CBS) worden negen kerndimensies van kwaliteit van leven gemonitord op basis van de aanbevelingen van het Stiglitz-rapport van 2009 (Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress). De genoemde aspecten opleiding en beroep, materiële levensstandaard, economische risico's en milieu en leefomgeving behoren tot deze negen kerndimensies.

3. Huidige situatie

Na de recessie die begon met de financiële crisis van 2008, gaat het weer goed met de nationale economie. De provincie Noord-Holland in het bijzonder is één van de koplopers in het nationale herstel. Dit komt met name door de hogere groei die de Amsterdamse regio realiseert, met vooral de handel (export) en stijgende consumentenbestedingen als aanjagers. De korte termijn prognoses zijn positief (o.a. CPB, Rabobank, ING Economisch Bureau). De economie laat zich echter niet voorspellen voor de langere termijn. Voor het economisch beleid is het daarom goed om te anticiperen op bewegingen die voor structurele veranderingen kunnen zorgen in de economie. Deze kunnen tot nieuwe opgaven voor het beleid leiden (zie ook paragraaf 4).

3.1 Economische analyse: het Noord-Hollandse DNA

De provincie Noord-Holland behoort tot de top van de Nederlandse regio's wat betreft impact op de nationale economie. 20% van het BBP (2014) wordt in Noord-Holland verdiend (bron CBS). Ruim 18% van alle banen (2014) in Nederland zijn Noord-Hollandse banen (bron CBS, LISA). Noord-Holland heeft een hele diverse en veelzijdige economie. De Noord-Hollandse krachten zijn:

- Uitstekende internationale bereikbaarheid door Schiphol en Air France/KLM
- Internationale bekendheid door 'topmerk' Amsterdam
- Uitstekende internationale concurrentiepositie, resulterend in vele buitenlandse bedrijfsvestigingen (o.a. hoofdkantoren), investeringen (o.a. datacenters), internationale handel, vestiging van expats en internationale kenniswerkers, en groot aandeel van Noord-Holland in de nationale export van goederen en diensten en inkomend toerisme.
- Dynamiek, creativiteit en 'quality of life' door o.a. Amsterdam en verstedelijking eromheen
- Hoogwaardige arbeidsmarkt, mede door concentratie van HBO/WO kennisinstellingen en aantrekkingskracht van Amsterdam op jongeren en arbeidsmigranten
- Hoogwaardige ICT infrastructuur (AMS-IX) rondom Amsterdam
- Digitale infrastructuur in Noord-Holland Noord (prominente datacenters)
- Veel ruimte, landschappelijkheid en rust in Noord-Holland Noord
- Een aantal bijzondere clusters zoals Mainport Schiphol, twee Greenports, visserij, Noordzeekanaalgebied en Haven Amsterdam, staalindustrie IJmuiden, foodindustrie Zaanstreek, zaadveredeling (Seed Valley, Blooming Breeders), Marine en offshore Den Helder, Research en productielocatie reactor Petten, en Mediapark Hilversum. Overigens heeft het Rijk in haar structuurvisie aangegeven een aantal zaken daarvan van nationale betekenis te vinden: stedelijke regio's van mainports, greenports en valleys.

Het DNA van de landbouw

In de Rijkstructuurvisie Infrastructuur & Ruimte (SVIR) zijn de Tuinbouw & Uitgangsmaterialen en de Agro & Food sector naast Logistiek, Water, High Tech Systemen en Materialen, Life Sciences & Health benoemd als sterke sectoren waarin Nederland op wereldschaal onderscheidend is en haar kansen moet benutten. De sectoren Agro & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen kennen een ketenclustering van innovatie, productie, handel en logistiek die zich grotendeels afspeelt in de Greenports. Nodig voor het versterken van deze Greenports is een multimodaal logistiek netwerk en ruimte voor vernieuwing, schaalvergroting en intensivering van de productiefunctie in combinatie met de beschikbaarheid van CO₂, zoet water en geothermie.

De Agro & Foodsector staat voor 10% van het nationaal inkomen en 25% van de export. Het Rijk zet in op de stimulering van negen economische topsectoren en clusters. Hierbij zijn twee topsectoren met directe relaties in de agrosector, namelijk *Tuinbouw & Uitgangsmaterialen* en *Agro & Food*. Deze agro-topsectoren (inclusief visserij) in Noord-Holland zijn gepositioneerd in de Greenport Noord-Holland Noord met Seed Valley, de Greenport Aalsmeer en cluster Agri&Food in de Metropoolregio van Amsterdam.

De Nederlandse landbouwsector kenmerkt zich als hoogwaardig, innovatief en veelzijdig. De landbouw is belangrijk voor de economie van Noord-Holland. De totale agrarische sector wordt onderverdeeld in drie sectoren: productie land- en tuinbouw en visserij (primaire sector), industrie (secondaire sector) en de dienstverlening (tertiaire sector). We gebruiken het woord *agribusiness* voor alle sectoren samen. Hieronder vallen ook opslag, transport, bewerking, verwerking en verkoop van agrarische producten.

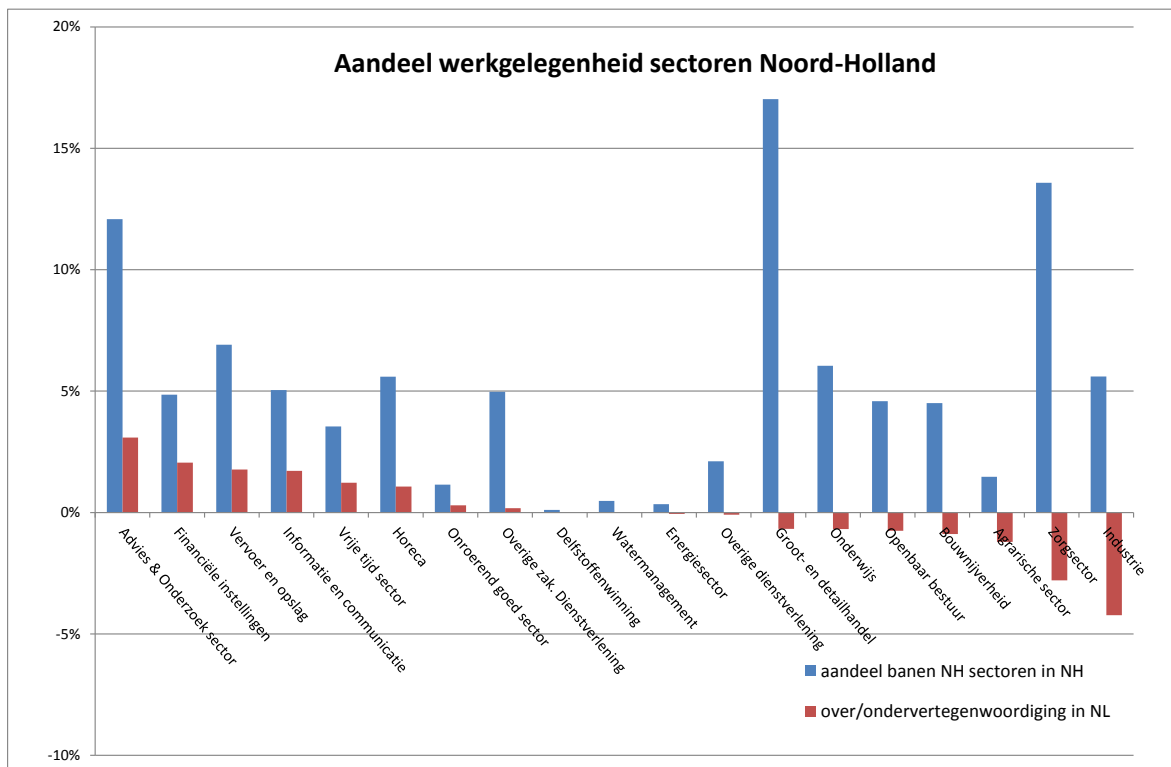
De land- en tuinbouwsector is een belangrijke economische drager in Noord-Holland en bestrijkt alleen al met de primaire sector ruim 60% van het provinciale oppervlak. Maar liefst 80% van de Nederlandse supermarkten worden vanuit Noord-Holland Noord voorzien van vers gesneden groenten. Met de zaadveredeling in Seed Valley behoort Nederland tot de wereldmarktleiders. Voor Nederland is deze unieke en innovatieve sector dan ook van grote economische waarde. Nederland en de teelt en handel van (snij)bloemen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De aanwezigheid van mainport Schiphol, 's werelds grootste bloemenveiling FloraHolland en het brede sierteeltcluster rond Aalsmeer en in het Westland zorgen ervoor dat Nederland, en de regio Aalsmeer-Schiphol in het bijzonder, functioneren als een internationale draaischijf voor sierteeltproducten.

3.2 Economische structuur

Om er achter te komen wat kenmerkend is voor de huidige Noord-Hollandse sectorstructuur, kijken we in onderstaande twee grafieken naar de sectoren, gemeten in werkgelegenheid (banen) en productie (BBP, toegevoegde waarde). We vergelijken daarbij het aandeel van de sector in Noord-Holland (de blauwe staafjes) en de relatieve over- of ondervertegenwoordiging van die sector ten opzichte van Nederland gemiddeld (de rode staafjes). Sectoren die oververtegenwoordigd zijn, hebben een sterkere concentratie in Noord-Holland dan gemiddeld in Nederland. Dit zijn sectoren waar Noord-Holland sterk in is en waar een zekere specialisatiegraad verwacht kan worden. Dit hoeft nog niets te zeggen over de omvang van de sector. Hele grote sectoren kunnen relatief ondervertegenwoordigd zijn in onze provincie en andersom kunnen hele kleine sectoren relatief oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van Nederland.

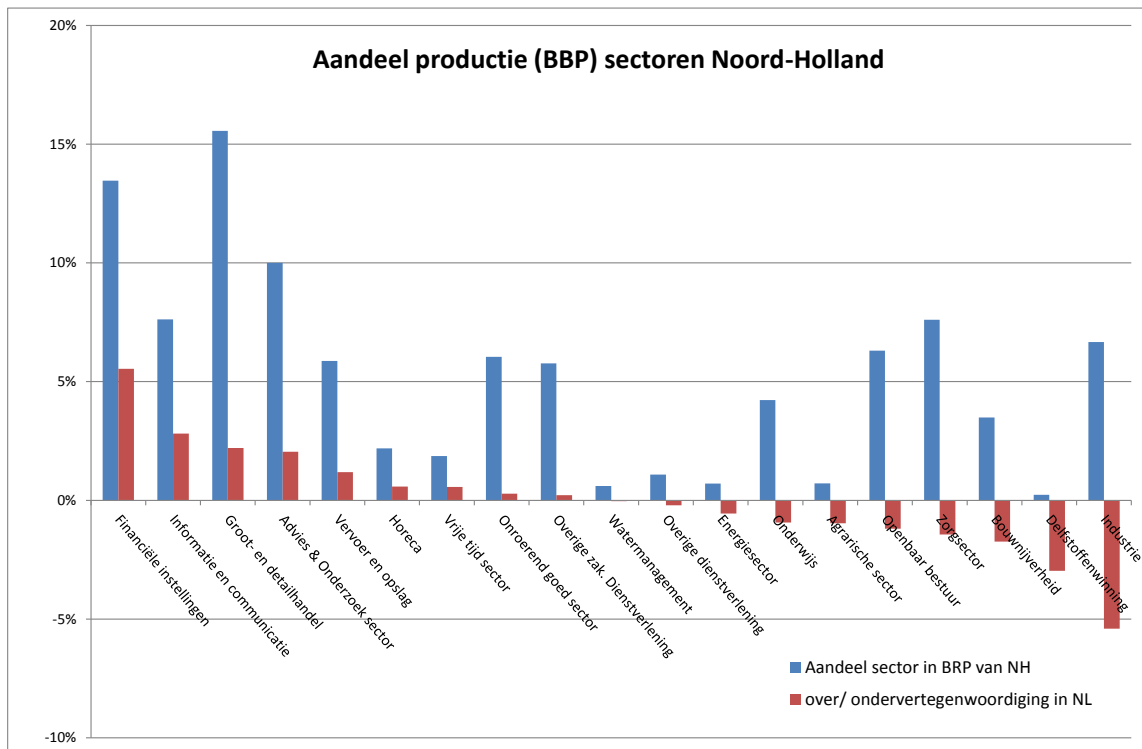
Belangrijk is om te realiseren dat hiermee een beeld wordt gegeven van sectoren conform de SBI (Standaard Bedrijfsindeling) codering, maar geen beeld wordt gegeven van clusters en ketensamenwerking. Clusters en ketens overstijgen deze SBI codering. Voorbeelden daarvan zijn de clusters logistiek en agribusiness. De logistiek is een groot cluster in Noord-Holland en omvat activiteiten als transport, opslag, handel, coördinatie, financiële diensten, en ICT. Dit is terug te vinden in onder andere de sectoren 'vervoer en opslag', 'groot- en detailhandel', en 'advies en onderzoek'. Ook de hele keten van agribusiness is terug te vinden in diverse sectoren en niet alleen de 'agrarische sector' in de tabel. Deze sector bevat alleen de primaire landbouw, en niet de activiteiten waar Noord-Holland juist sterk in is als innovatie (o.a. zaadveredeling), handel

(Greenports), en distributie. Deze bijdrage van de agribusiness is dus veel groter dan we op het eerste oog lijken te zien in de grafiek.

In de grafiek 'aandeel werkgelegenheid' zien we onder andere dat:

- De sectoren advies & onderzoek, financiële instellingen, vervoer & opslag, ICT, vrije tijd, horeca en de onroerend goed sector oververtegenwoordigd zijn in Noord-Holland. De oververtegenwoordiging van vrije tijd en horeca kan grotendeels verklaard worden door de omvang van het (internationale) toerisme in Noord-Holland, mede dankzij de aantrekkingskracht van Amsterdam.
- De sectoren groot- & detailhandel, onderwijs, openbaar bestuur, bouwnijverheid, primaire agrarische sector, zorg, en industrie ondervertegenwoordigd zijn in Noord-Holland.
- De grootste sector in Noord-Holland groot- & detailhandel is. Hoewel dit de grootste sector is, is deze toch relatief ondervertegenwoordigd qua banen (maar niet qua toegevoegde waarde, zie volgende figuur).
- De zorgsector in Noord-Holland qua banen op de tweede plaats staat, maar toch vrij sterk is ondervertegenwoordigd in Noord-Holland t.o.v. Nederland.
- De derde sector in Noord-Holland, advies en onderzoek (zakelijke dienstverlening, met o.a. accountancy), ook de meest oververtegenwoordigde sector is in onze provincie ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. Dit is een echte specialiteit van Noord-Holland.

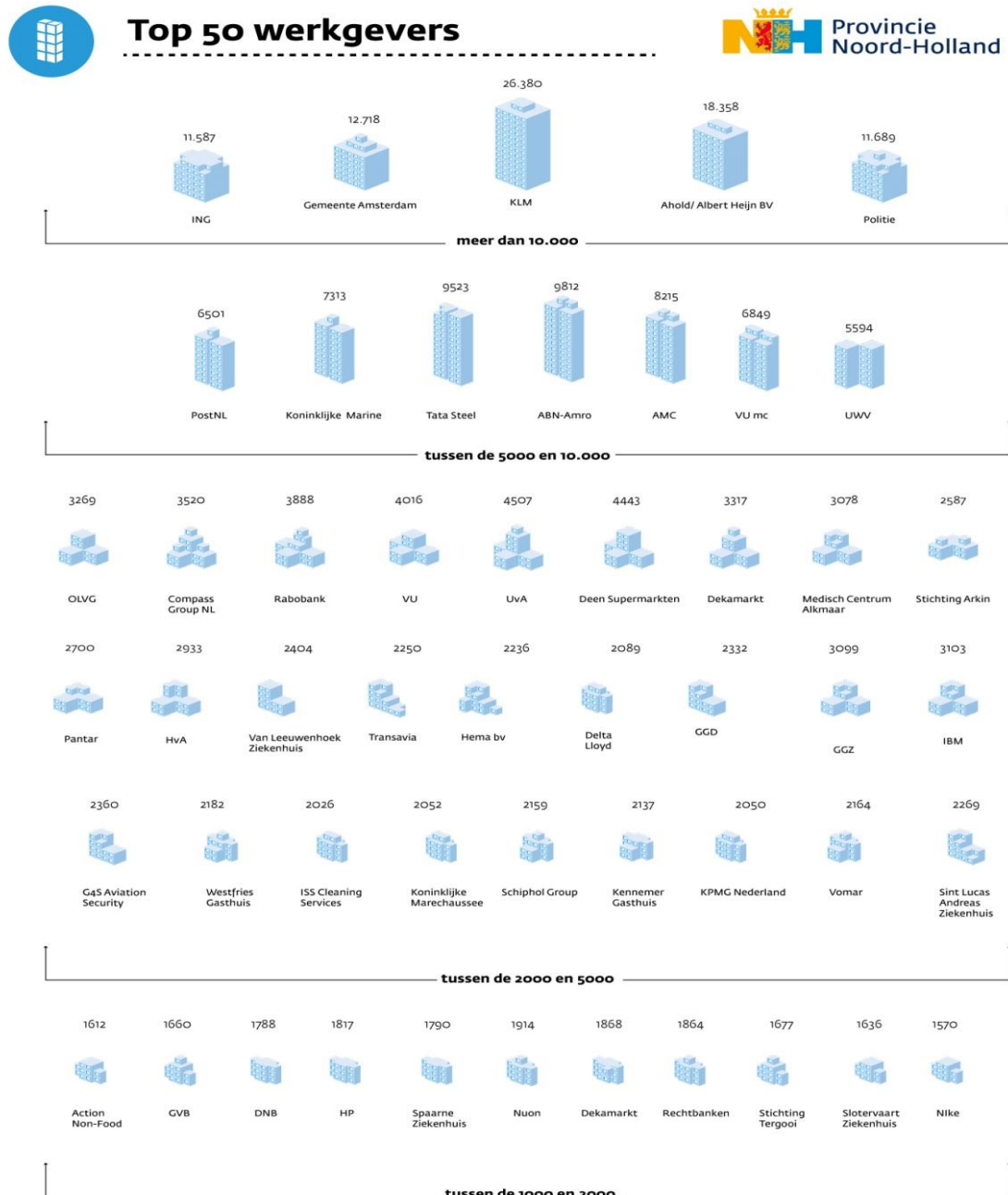
In bovenstaande grafiek ‘aandeel productie’ worden dezelfde sectoren vergeleken op grond van hun productiewaarde (bijdrage van toegevoegde waarde aan het Bruto Binnenlands Product). Mede in vergelijking met de vorige grafiek zien we onder andere hier dat:

- De grootste sector, groot- & detailhandel, wel oververtegenwoordigd is qua productiewaarde, maar dus niet qua banen. Dit duidt erop dat Noord-Holland relatief veel hoogwaardige handelsbedrijven heeft (meer toegevoegde waarde per baan, m.a.w. hogere arbeidsproductiviteit).
- De financiële sector de grootste oververtegenwoordiging heeft in Noord-Holland. Dit kan verklaard worden door de aanwezigheid van relatief veel hoofdkantoren van banken, zoals op de Amsterdamse Zuidas. De financiële sector draagt ook veel bij aan het BRP van Noord-Holland.
- De agrarische sector qua primaire productiewaarde en directe banen relatief klein en ondervertegenwoordigd is in Noord-Holland maar beslaat wel circa 60 % van het provinciale oppervlak. Het gaat hierbij om de primaire landbouwsector waar door schaalvergroting en verdergaande automatisering en mechanisering een afnemend aantal direct banen is.. Noord-Holland is juist heel sterk in de totale keten van agribusiness waarin de primaire sector een onmisbare schakel is in de totale agribusiness keten (Greenports). De overige agribusinessbedrijvigheid valt in andere categorieën (zoals handel en advies/onderzoek) dan de primaire sector.
- De sector industrie is zowel qua banen als productiewaarde de meest ondervertegenwoordigde sector in Noord-Holland. Dit is duidelijk geen echte specialiteit van onze provincie. Ook hier is een kanttekening op zijn plaats: in absolute zin is de bijdrage van de industrie aan het BRP van Noord-Holland toch vrij hoog en regionaal zijn er grote verschillen. Zo is de industrie in de IJmond veruit de grootste sector qua productiewaarde

(o.a. Tata Steel) en de op één na grootste qua werkgelegenheid. Ook in de Zaanstreek is de industrie (o.a. voedselverwerkend) van grote betekenis. Zie ook de regionale schetsen ([bijlage 1](#)).

In [bijlage 1](#) worden de profielen van de economische structuur van de Noord-Hollandse regio's geschetst.

Figuur: de grootste werkgevers in de provincie Noord-Holland.

Figuur 1: Top 50 werkgevers in Noord-Holland (bron: LISA 2015)

4. Opgaven

4.1 Noord-Hollandse ambities

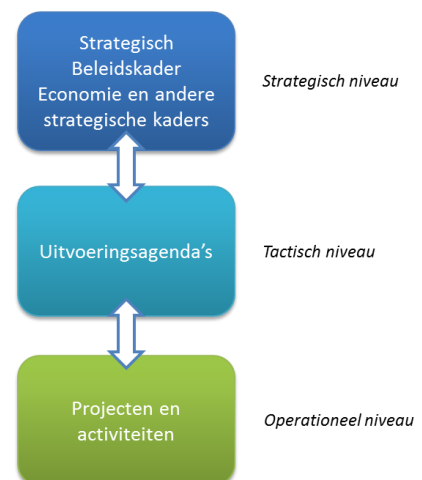
In het Coalitieakkoord *Ruimte voor Groei* geeft het college van Gedeputeerde Staten haar ambities weer voor de Noord-Hollandse economie in de komende collegeperiode. Op hoofdlijnen kiest het college voor de volgende richtinggevende strategische accenten:

- Versterken van de Noord-Hollandse economie door in te zetten op haar veelzijdige krachten
- Ruimte voor groei, ondernemerschap en innovatie, met name in het MKB
- Inzetten op werkgelegenheid en arbeidsmarkt o.a. via innovatie
- Inzetten op samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheid
- Versterken van duurzaamheid
- Extra accent op havencomplexen en natte bedrijventerreinen
- Voortzetten succesvolle programma's als WED en HIRB
- Ruimte voor een economisch sterke agrarische sector (generieke structuurversterking) en daarmee een vitaal platteland en verduurzaming.

In het Coalitieakkoord heeft het college de ambitie uitgesproken om voor de periode tot en met 2019 ruim € 160 miljoen euro in te zetten voor nieuw beleid, waarvan bijna € 47 miljoen voor (duurzame) economie en werkgelegenheid en landbouw:

- Acquisitie van internationale bedrijven (400.000)
- Digitale infrastructuur (600.000)
- Verduurzaming landbouw (duurzaamheid en streekproducten) (1.200.000)
- Water als economische drager (4.000.000)
- Ontwikkelen en investeren in havencomplexen (9.400.000)
- HIRB – herstructurering bedrijventerreinen (10.500.000)
- MKB innovatiefonds (8.000.000)
- Arbeidsmarkt (2.602.000)
- Duurzaam (energie) innovatiefonds (10.000.000).

Alle bovengenoemde onderwerpen zullen terug komen in uitvoeringsagenda's of programma's vanuit andere beleidsinvalshoeken. Het Strategisch Beleidskader Economie gaat alleen over de strategische hoofdlijnen en is kaderstellend voor de economische uitvoeringsagenda's. In bijgaande figuur wordt de relatie geschetst tussen het strategische kader met uitvoeringsagenda's en individuele projecten.

Figuur 2: relatie met uitvoeringsagenda's

4.2 Trends en ontwikkelingen

In de samenleving zien wij de volgende trends en ontwikkelingen die van belang zijn voor ontwikkeling van de economie in Noord-Holland.

Diversiteit van de Noord-Hollandse economie

Uit de macro-economische analyse blijkt dat Noord-Holland een hele diverse en veelzijdige economie heeft. De keerzijde daarvan is dat er niet sprake is van een heel duidelijke specialisatie, zoals in sommige buitenlandse concurrerende regio's. Dat kan minder aantrekkelijk zijn voor buitenlandse investeringen en kan clustervorming beperken. Voorbeelden van gespecialiseerde regio's zijn sommige Duitse regio's zoals München (hightech), Frankfurt (financiële instellingen), en Brussel (openbaar bestuur, EU). Ook binnen Nederland hebben sommige regio's een duidelijker profiel, zoals de Eindhovense regio (Brainport, hightech) en de Rotterdamse regio (havengebonden handel en logistiek). In Noord-Holland zijn de belangrijkste dragers van de economie de handel, de financiële en zakelijke dienstverlening, ICT en vervoer en opslag. De maakindustrie neemt aan betekenis af.

Relevantie voor economisch beleid: De veelzijdigheid en diversiteit van Noord-Holland is een kracht. De Noord-Hollandse economie is doordat het niet afhankelijk is van één of enkele sectoren, minder kwetsbaar en meer weerbaar. De keerzijde is dat het algemeen inzetten op clustervorming (specialisatie en concentratie) wellicht minder zinvol is. Het stimuleren van cross-overs (samenwerking tussen clusters en sectoren) biedt echter meer kansen.

Sterke opkomst van zelfstandigen (zzp'ers) en flexibilisering van de arbeidsmarkt

Tussen 2000 en 2014 is het aantal zelfstandigen in Noord-Holland met 145% toegenomen (CBS). Dit is ook een landelijke trend. Hoewel hier waarschijnlijk ook een recessie-effect in het spel is, is dit wel een trend die al langer speelt. Het gaat dan niet alleen om de opkomst van zelfstandigen specifiek, maar de flexibilisering van de arbeidsmarkt in het algemeen. Bedrijven kiezen steeds minder voor vaste dienstverbanden en steeds meer voor flexibele contracten. We zien hier een samenhang met de opkomst van de stedelijke economie en de opkomst van informele werkconcepten zoals thuis werken, flexibele kantoorconcepten als Seats-to-Meet, Spaces, enzovoort.

Relevantie voor economisch beleid: deze structuurverschuiving heeft o.a. impact op de behoefte aan ruimte voor bedrijvigheid (minder behoefte aan formele locaties, meer behoefte aan informele locaties, vooral in de stad, met goede ICT voorzieningen). Deze trend versterkt ook het beeld dat de Noord-Hollandse economie steeds verder opschuift naar hoofdzakelijk een dienstverlenende en stedelijke economie.

Groeiend verschil tussen Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid

De economie van Noord-Holland heeft twee geografische gezichten: Noord en Zuid. Noord-Holland Noord bestaat uit de regio's Kop van Noord-Holland, West-Friesland en regio Alkmaar. Noord-Holland Zuid beslaat de regio's IJmond, Zaanstreek-Waterland, Amsterdam, Zuid-Kennemerland, Amstelland-Meerlanden, en Gooi en Vechtstreek. In 2013 maakte Zuid 87% uit van het BRP van Noord-Holland, Noord leverde 13%. Dit verschil gaat groter worden. Dit zien we niet alleen terug in de historische ontwikkeling (in 2000 was het nog 85% tegen 15%), maar ook in de demografische prognose. De demografische ontwikkeling (zie rapport van provincie Noord-Holland: [Prognose 2015-2040: Concentratie in Steden](#)) duidt op verdere groei van het verschil tussen Noord en Zuid. Sterke groei van de potentiële beroepsbevolking (bevolking tussen 15 en 67 jaar) wordt voorzien in de Amsterdamse en omliggende regio's. Naar het noorden toe wordt krimp verwacht. Beroepsbevolking is het aanbod van arbeid en is een belangrijke indicator voor de potentiële ontwikkeling van

werkgelegenheid (de vraag naar arbeid) en de economische dynamiek (startende bedrijven). Het beeld hier is dat de werkgelegenheid zich steeds sterker zal concentreren in en rondom Amsterdam terwijl in Noord enige krimp zal ontstaan.

Relevantie voor economisch beleid: Het verschil tussen Zuid en Noord is primair het gevolg van een demografisch verschil (dunbevolkt Noord en dichtbevolkt, Randstedelijk Zuid) en is op zich geen economisch knelpunt. De werkloosheid in Noord is bijvoorbeeld niet hoger dan in Zuid. De bijdrage van Noord-Holland Noord aan de Noord-Hollandse economie is weliswaar in absolute zin veel lager dan Zuid, maar de economie van Noord-Holland Noord functioneert goed. Noord-Holland Noord heeft een aantal sterke clusters zoals agribusiness, offshore, marine, duurzame energievoorziening en toerisme. Belangrijk is wel om deze en andere kansrijke clusters te versterken en/of cross-overs tussen de clusters te stimuleren. De kracht van de nabijgelegen zuidelijke regio is daarbij ook een kans voor Noord door stad en platteland beter te verbinden.

Verstedelijking

In bovengenoemd rapport over de demografische ontwikkelingen in Noord-Holland wordt de verdere verstedelijking als een belangrijke trendbreuk gezien. Dit betekent dat de behoefte aan wonen in met name Amsterdam, maar ook in het kielzog van Amsterdam andere stedelijke gebieden in Zuid, sterk is gegroeid en nog sterker zal groeien in de komende 25 jaar. Amsterdam blijft een enorme aantrekkingskracht houden op jongeren en arbeidsmigranten uit andere delen van Nederland. Het is ook een wereldwijde trend dat wonen en werken zich steeds sterker concentreren in stedelijke gebieden. Er is daarbij sprake van een opwaartse spiraal want door de agglomeratie-effecten van de stad (een groeiende stad betekent een groeiende afzetmarkt, groeiende arbeidsaanbod en groeiend beschikbaar kapitaal⁶) groeit de stedelijke economie en wordt de stad ook steeds aantrekkelijker voor bedrijfsvestigingen en arbeidsmigranten, waardoor de stad nog sterker groeit. De stad is daarbij een ideaal ecosysteem voor zzp'ers in de dienstverlening, een groep die sterk in opkomst is.

Relevantie voor economisch beleid: Door de trek naar de stad neemt het toch al grote belang van Amsterdam voor de economie nog verder toe. Een belangrijk deel van de economische dynamiek, waaronder nieuwe creatieve bedrijvigheid, startups en zzp'ers, vindt in de stad plaats. De stad is broedplaats van nieuwe economie. Deze stedelijke dynamiek is belangrijk voor de economie van Noord-Holland.

Werkgelegenheid

Door de recessie is de nationale economie de afgelopen zeven jaar volledig gestagneerd. Per saldo is de economie 0% gegroeid in periode 2007-2014. Als gevolg hiervan is de werkloosheid flink gestegen, zelfs bijna verdubbeld, ook in Noord-Holland. Nu de economie weer op gang komt, valt op dat de werkgelegenheid maar moeizaam herstelt. Economische groei komt vooral van stijging van arbeidsproductiviteit door technologische innovaties (onder andere door robotisering en automatisering) en door nieuwe bedrijfsmodellen (bv. wegvallen van tussenhandel door internet). Nieuwe technologieën zorgen voor nieuwe werkgelegenheid, maar dit stelt wel andere eisen aan de arbeidsmarkt en kan voor een andere verdeling van werk zorgen.

Relevantie voor economisch beleid: dergelijke verschuivingen in de relatie tussen de economische structuur en arbeid betekenen vooral een opgave voor de aansluiting van onderwijs op de

⁶ Uit onderzoek blijkt dat de financiële markt er rondom Amsterdam anders uitziet (meer private investeerders, durfinvesteerders) dan in de rest van de provincie.

arbeidsmarkt. Ook is het belangrijk om de werkgelegenheidsontwikkeling te monitoren en daar eventueel aanvullende beleidsacties op te ontwikkelen.

Duurzaamheid en energietransitie

Het schaarser worden van grondstoffen en fossiele brandstoffen, het terugdringen van de CO₂ uitstoot en klimaatverandering zijn steeds urgenter wordende mondiale problemen waar nog geen echte oplossing voor gevonden is. De problematiek noodzaakt ook een omslag in het denken over de economie en het gebruik van energie. De urgentie wordt steeds meer door bedrijven gevoeld en we zien een toenemend aantal initiatieven op gebied van duurzame productie en circulaire economie, ook van grote, reeds gevestigde bedrijven. Voor de overheid ligt er een uitdaging om de juiste randvoorwaarden te scheppen voor de transitie naar een meer duurzame economie. De ambitie van Nederland is om in 2020 één van de duurzaamste landen van Europa te zijn door o.a. de transitie van conventionele energiebronnen naar duurzame bronnen vorm te geven.

Relevantie voor economisch beleid: de economie is gebaat bij goede lange termijn perspectieven.

Duurzaamheid staat daarin centraal. De provincie heeft een kerntaak voor de regionale economie, maar voor de verduurzaming van de economie is inzet van alle partijen nodig. De provincie kan haar instrumenten zo inzetten dat duurzaamheid daarin een leidend principe is. Ook kan de provincie het goede voorbeeld geven door actief en gericht beleid te voeren op kansrijke initiatieven, bijvoorbeeld op gebied van circulaire economie en verduurzaming van bedrijventerreinen of launching customer te zijn voor duurzame producten vanuit ons inkoopbeleid.

Veranderend gebruik en behoefte werklocaties en detailhandel

De veranderende samenleving heeft ook impact op de behoefte en het gebruik van werklocaties. Robotisering, nieuwe technologieën (zoals 3D-printen en big data) en opkomst van datacenters wijzen naar een andere, meer arbeidsextensief gebruik van werklocaties (minder werkzame personen per hectare). Trends als verstedelijking, netwerkeconomie, en groei van internet wijzen erop dat de stad als werkgebied sterk aan betekenis zal winnen, ten koste van 'traditionele' werklocaties. De trend van flexibilisering van arbeid duidt op de sterke opkomst van zzp'ers die overwegend van huis uit of als kantoornomade zullen werken. Dat zet het kantoorgebruik nog verder onder druk, vooral buiten de stad. Wat betreft detailhandel zien we dat vooral onder druk van e-commerce de leegstand in detailhandel sterk toeneemt. Ook de recessie heeft grote impact gehad op detailhandel. Er is een landelijke trend (bron Locatus) dat de binding van de bevolking aan de regionale detailhandel voor niet-dagelijkse boodschappen sterker afneemt bij kleinere steden dan bij grotere. Indien deze trend zich doorzet, is de verwachting dat detailhandelsgebieden vooral in kleinstedelijke gebieden het moeilijker zullen krijgen.

Relevantie voor economisch beleid: de provincie is systeemverantwoordelijk voor de regionale ruimtelijke planning van bedrijven- en kantoorlocaties. Veranderende behoeftes van bedrijven kunnen grote impact hebben op de planningsopgave. De provincie heeft daarvoor de instrumenten van de ruimtelijke ordening en het organiseren van regionale samenwerking en afstemming. Deze instrumenten zijn er ook voor de detailhandel en glastuinbouwgebieden. Daarnaast kan de provincie overwegen om instrumenten in te zetten om bestaande leegstand aan te pakken of pilots te verkennen om slecht functionerende winkelgebieden te herstructureren (zoals in de HIRB regeling voor bedrijventerreinen).

4.3 Discussiebijeenkomst economisch beleid 9 december 2015.

Op 9 december 2015 is er voor het economisch beleid een discussiebijeenkomst met externe partijen georganiseerd. Via ronde tafel gesprekken is een aantal thema's met besproken. De belangrijkste uitspraken en uitkomsten daarvan zijn in [bijlage 2](#) weergegeven. Besproken thema's waren 'verduurzaming van de economie', 'kennisinfrastructuur', 'veerkrachtige arbeidsmarkt', 'ondernemerschap', 'werklocaties en verstedelijking' en 'marketing en promotie'. Daarbij werd ook gesproken over de rol van de provincie.

4.4 Lopende zaken, wettelijke taken, verplichtingen

Het economisch beleid wordt ook vormgegeven door zaken die voortkomen uit bestaand beleid (doorlopende zaken), wettelijke taken, en verplichtingen.

Wettelijke taken

Er zijn geen specifieke wettelijke taken t.a.v. regionaal economisch beleid⁷. De provincie heeft wel een wettelijke taak op grond van de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) ten aanzien van de ruimtelijke inrichting van de provincie. Daarbij hoort de regionale afstemming van bedrijventerreinen en kantoorlocaties. Deze is in een planningsopgave vastgelegd in de huidige structuurvisie Noord-Holland. De planningsopgave is in samenwerking met gemeenten en regio's ontwikkeld in Noord-Holland Zuid (Plabeka) en Noord-Holland Noord. Deze planningsopgave moet regelmatig (ongeveer eens in de vijf jaar) worden geactualiseerd. Door deze wettelijke RO-taak maken werklocaties een belangrijk onderdeel uit van het beleid. De Wro gaat eind 2018 over in de Omgevingswet met daaruit voortvloeiend de verplichting om een Omgevingsvisie op te stellen. De wettelijke taken op het gebied van werklocaties zullen hierin opgenomen worden.

Vanuit de Rijkstructuurvisie Infrastructuur & Ruimte (SVIR) streeft het rijk naar regionaal maatwerk met minimale betrokkenheid van het rijk. Veel van de voor Nederland belangrijke economische sectoren zijn geconcentreerd in de stedelijke regio's rondom de mainports, brainport, greenports en de valleys. Daarbij laat het rijk de verantwoordelijkheid voor de afstemming tussen verstedelijking en groene ruimte op regionale schaal over aan de provincies. Provincies voeren, rekening houdend met de rijksdoelstellingen, de regie over de integratie en afweging van ruimtelijke opgaven van (boven)regionaal belang (SVIR).

Lopende zaken

De provincie is al jaren actief op diverse dossiers en in diverse bestuurlijke samenwerkingsverbanden. Deze activiteiten lopen door in het nieuwe beleid. Voorbeelden daarvan zijn: het PRES (platform regionaal economische samenwerking) van de MRA, Economic Board Amsterdam, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord, Greenport Aalsmeer en Greenport Noord-Holland Noord, Bestuursplatform Noordzeekanaalgebied, SADC.

⁷ Op onderwijsgebied heeft de provincie een kleine wettelijke taak (Wet op het primair onderwijs, Wet op het voorgezet onderwijs en Wet op de expertisecentra). Een van de belangrijkste taken die daaruit voortvloeien betreft de behandeling van administratieve geschillen tussen gemeenten en onderwijsinstellingen (administratief beroep).

Verplichtingen

Vanuit onder meer bovengenoemde economische samenwerkingsstructuren heeft de provincie zich soms gecommitteerd aan beleid en activiteiten. Voorbeelden daarvan zijn de Samenwerkingsagenda MKB Innovatie tussen de rijksoverheid (EZ) en provincies, de ruimtelijk-economische Agenda MRA, de Plabeka Uitvoeringsstrategie.

4.5 Conclusie

De provincie Noord-Holland heeft een veelzijdige en krachtige economie met een zeer grote bijdrage aan de nationale economie. Hoewel Noord-Holland niet een echte grote specialisatie heeft, is er toch enige kleuring richting (internationale) handel, logistiek, financiële en zakelijke dienstverlening, ICT en vrije tijd (o.a. toerisme). In de contourennotitie zijn de resultaten van een SWOT analyse beschreven. In [bijlage 5](#) wordt de complete SWOT analyse weergegeven. Op basis van de SWOT analyse, de economische structuur van Noord-Holland en de beschrijving van de trends en ontwikkelingen, beschrijven wij in hoofdstuk 5 de strategische keuzes en in hoofdstuk 6 een nadere invulling van de economische thema's.

5. Strategische keuzes

Inhoudelijke keuzes

De contourennotitie is de basis geweest voor het Strategisch Beleidskader Economie. Het Strategisch Beleidskader Economie is bedoeld om op hoofdlijnen en voor de langere termijn, het perspectief te schetsen voor de economische ontwikkeling in Noord-Holland en welke inzet op hoofdlijnen de provincie daarvoor zal doen. Bij instemming van Provinciale Staten zullen wij het beleidskader verder uitwerken in uitvoeringsagenda's, waarin de operationele activiteiten en instrumenten worden benoemd.

Daarbij is het hoofddoel:

'Wij maken ons sterk voor welvaart en welzijn van Noord-Holland door een duurzame, vernieuwende en ondernemende economie.'

Zoals het in het Coalitieakkoord is verwoord, richten wij ons op het versterken van de economie door ruimte te geven aan vernieuwing, duurzaamheid en ondernemerschap. Met de partners uit het maatschappelijk middenveld en met alle inwoners van Noord-Holland willen wij de kracht van de provincie versterken. Wij willen de juiste randvoorwaarden scheppen voor een gezond en innovatief bedrijfsleven, waar bestaande bedrijven op verantwoorde manier kunnen groeien en iedere Noord-Hollander zichzelf kan ontplooiën en een bijdrage kan leveren aan de regionale economie.

De begrippen *duurzaamheid*, *vernieuwing* en *ondernemerschap* van het Coalitieakkoord staan centraal in het Strategisch Beleidskader als strategische richtinggevende principes.

Duurzaam

Problematiek: Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen (VN commissie Brundtland, 1987). Deze definitie legt ook een relatie met klimaatverandering, milieuverontreiniging, verlies van biodiversiteit en grondstoffenschaarste. Met het economisch beleid wordt ingezet op duurzame groei en de transitie naar een duurzame economie en energievoorziening. In de beleidsagenda Energietransitie is aangegeven dat de versnelling op vier punten gebaseerd is: grote maatschappelijke noodzaak, duurzaam leidt ook tot leefbaar (gezondheidseffecten), economische kansen die het biedt en de mogelijkheden die de provincie heeft om hier een rol te spelen. Duurzame ontwikkeling of de juiste balans tussen 'people, planet and profit' vertaalt zich ook de arbeidsmarkt waar de duurzame inzetbaarheid van de beroepsbevolking een thema is. Wij zetten onder meer in op circulaire economie via circulaire gebiedsontwikkeling met als pilot de ontwikkeling van de Westas als circulaire (logistieke) hotspot. Ook kan de opgave om CO₂ te verminderen worden gekoppeld aan de behoefte aan CO₂ in de agrosector.

Doel: bijdragen aan de transitie naar een duurzame economie.

Vernieuwend

Problematiek: Vernieuwing of innovatie in de economie is nodig als antwoord op de voortdurende veranderingen in de maatschappij, zoals de transitie naar duurzame economie, en voortdurende verschuivingen in de economie, zoals de verschuivingen in economische machtsverhoudingen in de wereld en de opkomst van de digitale economie. Innovatie vergroot het adaptief vermogen van het bedrijfsleven. Innovatie is ook nodig om economisch groei te realiseren door stijging van arbeidsproductiviteit bij een stagnerende beroepsbevolking. Het vergroten van het innoverend vermogen is een structurele opgave. Voor de provincie Noord-Holland is de opgave om – samen met onze regionale partners – de juiste randvoorwaarden te creëren om innovatie te stimuleren.

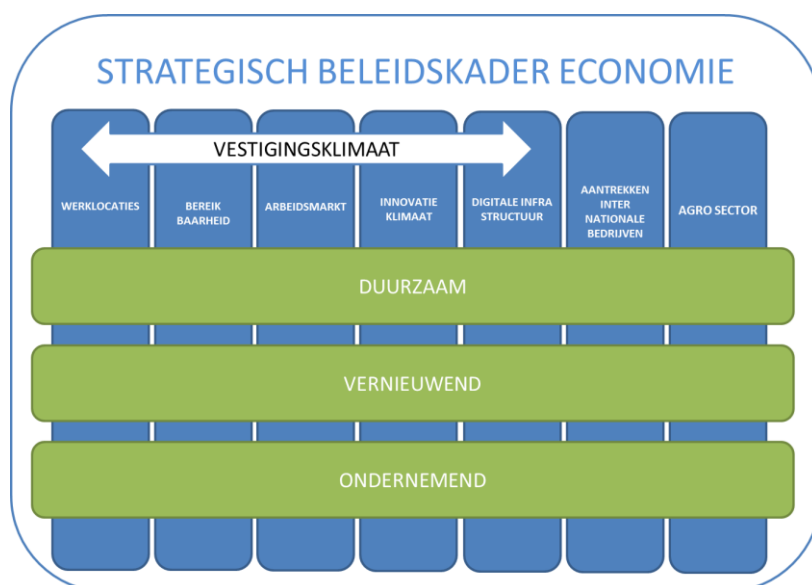
Doel: het innoverend vermogen van de Noord-Hollandse economie vergroten.

Ondernemend

Problematiek: De Noord-Hollander is van oudsher ondernemend en opportunistisch. De spreekwoordelijke Hollandse handelsgeest zit in onze genen. Dit ondernemerschap is een goede eigenschap die randvoorwaardelijk is voor bedrijfseconomisch succes. Bij ondernemerschap hoort ook professionaliteit. De provincie zal niet op de stoel van de ondernemer gaan zitten, maar wil wel goed en professioneel ondernemerschap gaan stimuleren en ondersteunen. Dat is goed voor onze economie. Met name in het MKB zien we knelpunten, bijvoorbeeld in de financiering van bedrijfsvoering en innovaties. Ook kan de professionaliteit van bepaalde sectoren, zoals het toeristische bedrijfsleven, verbeterd worden. Bij ondernemerschap denken we ook aan economische dynamiek. Jonge startups kunnen uitgroeien tot toekomstige leidende bedrijven. De sterke en snelle opkomst van zzp'ers zorgen voor een sterk veranderend economisch landschap. De opgave is om de juiste condities te scheppen om deze dynamiek ruim baan te geven.

Doel: Stimuleren van ondernemerschap en professionaliteit.

We confronteren deze drie richtinggevende principes met zeven thema's die we voor de economie van Noord-Holland, gegeven de rol en positie van de provincie Noord-Holland, relevant achten. In de volgende paragraaf 6 (Economische thema's) wordt ingegaan op deze keuze.

Figuur 3: matrix richtinggevende principes en economische thema's

Relatie met overige beleidsonderwerpen

Het economisch beleid heeft een wisselwerking met andere beleidsterreinen. De wisselwerking wordt hier kort beschreven en komt ook terug in de economische thema's. Vanuit de provinciale rol als regelaar worden instrumenten als de Provinciale Ruimtelijke Verordening benut om belangrijke kaders te stellen aan werklocaties, detailhandel, verblijfsrecreatie.

Belangrijke voorwaarde voor een goed vestigingsklimaat is bereikbaarheid via weg, lucht en openbaar vervoer. Beleid voor OV-knooppunten en het provinciaal meerjarig investeringsprogramma (PMI) heeft een directe relatie met het onderwerp werklocaties. Zo is een goede bereikbaarheid een voorwaarde voor het ontwikkelen van locaties. Schiphol draagt in belangrijke mate bij aan het vestigingsklimaat in Noord-Holland door het uitstekende netwerk van internationale verbindingen. De functie van Schiphol als hub voor deze verbindingen is daarbij cruciaal net zo zeer als de positie van de *main carrier* Air France-KLM om dit netwerk met haar luchtvaartoperatie te dragen. In de Schipholregio kan de ontwikkeling van de Westas als duurzame (circulaire) hotspot tot nieuwe crossovers kan leiden.

De wisselwerking tussen cultuur en economie uit zich in het belang van culturele voorzieningen als onderdeel van het vestigingsklimaat, maar ook in de parallellen tussen herbestemming en transformatie van (agrarisch) erfgoed en werklocaties. Cultuur is ook een belangrijke drager voor de aantrekkingskracht van Noord-Holland op (internationale) toeristen.

De thema's Energietransitie en Circulaire economie hebben als basis duurzaamheid, een van de kernbegrippen van dit beleidskader. Bij de uitwerking wordt ook nadrukkelijk aansluiting gezocht voor de inzet van innovatiemiddelen en –projecten. Zo is het nieuwe beleid en bijbehorende uitvoeringsparagraaf voor energietransitie in maart 2016 vastgesteld in de Beleidsagenda Energietransitie. Onderdeel van dit beleid is het stimuleren van innovaties in het bedrijfsleven.

Het ministerie van Economische Zaken faciliteert diverse onderzoeken naar natuurinclusieve landbouw. De provincie Noord-Holland is daarbij nauw betrokken vanuit het Natuur- en Landbouwbeleid. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om een onderzoek naar verdienmodellen natuurinclusieve landbouw (WUR/LEI) en een onderzoek naar de moverende redenen van agrariërs die natuurinclusieve landbouw toe willen passen op hun agrarisch bedrijf (WUR). In de uitvoeringsagenda Landbouw willen we ruimte geven om ook natuurinclusieve landbouw te ondersteunen. Bij duurzame landbouw ligt er ook een directe koppeling met Groen Kapitaal en de inzet op biodiversiteit. In bestuurlijke samenwerkingsverbanden zoeken we, als partner, naar vergroten van onze effectiviteit. Daarvoor hebben we ook aansluiting gezocht bij de doelen van Europa. Het belang van zoetwater(kwaliteit) voor de landbouw is een van de onderdelen in de Watervisie. Met de visie Waterrecreatie wordt onder meer uitgewerkt hoe waterrecreatie een rol kan spelen in het vestigingsklimaat en de ontwikkeling van ondernemerschap rondom waterrecreatie.

6. Economische thema's

In dit hoofdstuk worden de hoofdthema's voor het Economisch Beleidskader verder uitgewerkt. Bij de uitwerking zijn *duurzaamheid*, *vernieuwing* en *ondernemerschap* de richtinggevende principes. Op basis van de evaluatie nemen we de aanbeveling over om, waar relevant, regionaal maatwerk te leveren. Voor elk thema worden de volgende vragen beantwoord: Wat is er aan de hand? Waar kiezen wij voor? en Wat gaan wij daarvoor doen? Het antwoord op de laatste vraag betreft een uitwerking op hoofdlijnen, want dit wordt uitgebreid uitgewerkt in Uitvoeringsagenda's. Voor de uitvoeringsagenda's benutten we de instrumenten zoals beschreven in bijlage 6.

Figuur 4: Doelenboom Strategisch Beleidskader Economie

Bovenstaande doelenboom geeft schematisch inzicht in de beleidskeuzes. Centraal staat de missie die we voor een belangrijk deel bereiken door onze bijdrage aan het verbeteren van het vestigingsklimaat. Een aantrekkelijk, duurzaam en concurrerend vestigingsklimaat wordt bereikt door het versterken van de vestigingsfactoren (zie paragraaf 6.1). Een aantrekkelijk, duurzaam en concurrerend vestigingsklimaat leidt ook tot het aantrekken van internationale bedrijven, waar we als provincie extra op zullen inzetten (paragraaf 6.2) vanwege het belang van deze bedrijven voor de Noord-Hollandse economie. Als laatste is er speciale aandacht voor een sterke en duurzame agrosector (paragraaf 6.3) vanuit het belang van deze sector voor de werkgelegenheid en innovatie en ook vanwege de mogelijke positie in het beheer van het landschap.

6.1 Vestigingsklimaat

Het vestigingsklimaat is randvoorwaardelijk voor de economie. Dit bepaalt hoe aantrekkelijk een land of een regio is om een vestiging (zoals een distributiecentrum of een hoofdkantoor) te openen. Voor

(buitenlandse) investeerders bepaalt het vestigingsklimaat of men wel of geen zaken wil doen op een bepaalde locatie.

Eén procent van de bedrijven in Nederland is een buitenlandse vestiging. Deze bedrijven zorgen maar liefst voor vijftien procent van alle banen in Nederland (bijna 1 miljoen arbeidsplaatsen) en voor ruim een kwart van de totale toegevoegde waarde van het bedrijfsleven. Ruim een derde van de omzet en bijna een kwart van de investeringen komen van bedrijven in buitenlandse eigendom. Met de investeringen en arbeidsplaatsen wordt een directe bijdrage geleverd aan de welvaart en het welzijn van de Noord-Hollandse inwoners.

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat is van belang voor bedrijven die zich gaan vestigen in Noord-Holland, maar ook voor bedrijven die zich verplaatsen of uitbreiden in Noord-Holland. Het beeld van het Nederlandse vestigingsklimaat wordt ingekleurd door *rankings*. Jaarlijks publiceren internationale organisaties ranglijsten op specifieke onderdelen van het vestigingsklimaat. Het NFIA⁸ geeft een overzicht van 7 zeven groepen locatiefactoren: infrastructuur, innovatie, arbeid, locatie en ligging, fiscaliteit, governance, quality of life. Op basis van de locatiefactoren ontstaat een score van Nederland ten opzichte van de ons omringende landen.

Mainports Noord-Holland:

Noord-Holland herbergt maar liefst vier belangrijke mainports: Schiphol, Havens Noordzeekanaalgebied, Greenports en AMS-IX met een groot economisch belang. Deze mainports kunnen voor (internationale) bedrijven van doorslaggevende betekenis zijn om te kiezen voor Noord-Holland als vestigingsplaats.

Schiphol

Economisch belang: 65.000 banen + 5,8 miljard euro toegevoegde waarde (en indirect nog 50.000 banen + 3,1 miljard euro toegevoegde waarde).

Havens Noordzeekanaalgebied

Economisch belang: 97 mln ton overslag per jaar; 4e haven van Europa, 66.814 banen + 3,54 miljard euro toegevoegde waarde.

Greenports Aalsmeer en NHN

Economisch belang: 6 miljard omzet, ruim 50.000 banen, 160.000 ha landbouwgrond.

AMS-IX

Economisch belang: grootste internetknooppunt ter wereld (800 aangesloten partijen) en zeer belangrijke internethub in Europa.

In grote lijnen geldt dat het vestigingsklimaat in Nederland goed kan meekomen met dat in de ons omringende landen. Dat komt niet in de laatste plaats door de aanwezige Mainports in Noord-Holland: Schiphol, Havens Noordzeekanaalgebied, Greenports en AMS-IX (zie kader Mainports).

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/11/02/monitor-vestigingsklimaat-oktober-2015>

Slechts op een vestigingsfactor (infrastructuur) staan we op nummer 1. Bij alle andere factoren moeten we een tot vier landen boven ons dulden.

In 2013 concludeerde het Planbureau voor de Leefomgeving over het vestigingsklimaat in Noord-Holland het volgende⁹:

Goed op orde zijn: Internationalisering (aandeel buitenlandse bedrijven en export), Publieke kennisinfrastructuur, Positie universiteit, Publieke R&D, Connectiviteit door de lucht, Connectiviteit over de weg en de mate van congestie en de concentratie Financiële en Zakelijke Dienstverlening. Minder goed op orde zijn: Urbanisatievoordelen (massa en dichtheid), Europees exportaandeel Hightech, Materialen, Chemie en Zakelijke Dienstverlening, Private kennisinfrastructuur (Private R&D en patenten), het Landbouw cluster en de Hightech en Chemie cluster.

In het rapport 'European Cities & Regions of the Future' van fDi Magazine van 16 februari 2016 (onderdeel van Financial Times) scoort de regio Noord-Holland hoog. Ten opzichte van een jaar eerder is zelfs een flinke vooruitgang geboekt: de regio stijgt tien plaatsen op de lijst van meest aantrekkelijke regio's om in te investeren. Noord-Holland neemt een vijftiende plek in op de ranglijst en is hiermee de regio met het grootste potentieel van Nederland voor Brabant (plaats 22). De Noord-Holland-regio behoort volgens fDi Magazine zelfs tot de acht meest aantrekkelijke regio's van West-Europa.

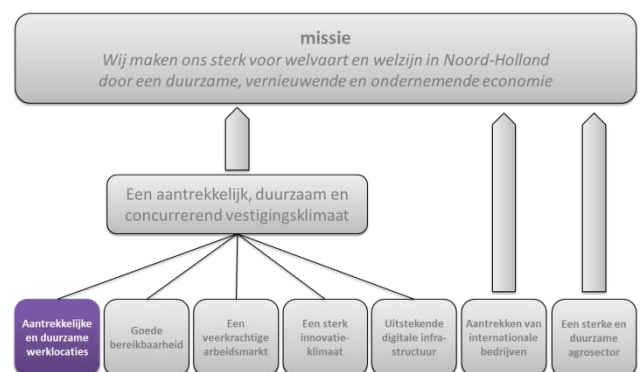
In de volgende paragrafen komen de volgende locatiefactoren aan de orde: innovatie(klimaat), arbeid, fysieke en digitale bereikbaarheid en locatie en ligging in de vorm van werklocaties. De provinciale inzet ten aanzien van het verbeteren van de infrastructuur staat beschreven in het Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur maar wordt hier vanwege het grote belang voor het vestigingsklimaat apart beschreven (paragraaf 6.1.2).

'Quality of life' is een breed begrip waar zaken als wonen, kosten van levensonderhoud, gezondheidszorg en persoonlijke veiligheid meewegen. Voor wonen gaat het ook om toegang tot de woningmarkt, waarbij we constateren dat een deel van de vraag ook komt van werknemers die hun buitenlandse bedrijfsvestiging in Noord-Holland volgen. In het onderdeel beschikbaarheid en kwaliteit van woningen heeft de provincie een belangrijke (regie-) rol, met name als het gaat om het tot stand laten komen van regionale afspraken in de RAP's (Regionale Actieprogramma's Wonen). Het onderdeel wonen komt in het Economisch Beleidskader alleen aan de orde in relatie tot de bedrijventerreinen en kantoren. Het terugdringen van het overaanbod aan bedrijventerreinen en kantoorlocaties biedt namelijk ook weer kansen om een deel van de woningbouwopgave te realiseren. Fiscaliteit wordt hier als landelijk instrument niet behandeld.

6.1.1 Aantrekkelijke en duurzame werklocaties

Wat is er aan de hand?

De *vernieuwing* van technologie gaat steeds sneller; technologische innovaties volgen elkaar steeds sneller

⁹ http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/presentaties/PBL_2013-De-internationale-concurrentiepositie-van-de-topsectoren-in-de-provincie-Noord-Holland.pdf

op en zijn bovendien steeds meer met elkaar verweven¹⁰. Trends en ontwikkelingen die duiden op doorbraaktechnologieën, een meer internationale context en dalende kosten van technologische vernieuwing zorgen ervoor dat innovaties elkaar sneller opvolgen. Altijd en overal digitaal verbonden zijn faciliteert en versnelt trends als het nieuwe werken, open innovaties, internetwinkelen en internationalisering. Dat heeft uiteraard ruimtelijke gevolgen voor onze werklocaties: bedrijventerreinen, kantoorlocaties, havens, binnensteden en bij toerisme/verblijfsrecreatie. En dat brengt transformatie van bestaande functies naar nieuwe concepten met zich mee en vraagt om flexibiliteit.

Bedrijventerreinen, kantoorlocatie, havens en detailhandel

De vraag naar en uitgifte van bedrijventerreinen, kantoorlocaties en detailhandelslocaties is de afgelopen jaren fors afgenomen. Zowel de crisis als voortgaande ontwikkelingen in de economische structuren en vestigingsvoorkeuren van bedrijven zijn daarvan de oorzaak. Zo lijkt de markt van bedrijventerreinen in hoog tempo een (blijvende) transitie door te maken van uitbreidings- naar een vervangingsmarkt. In Noord-Holland Noord is in 2013 vastgesteld dat de planvoorraad aan bedrijventerreinen ruim drie keer zo hoog is als de verwachte vraag tot en met 2040¹¹. Het overaanbod aan bedrijventerreinen is nog extra problematisch omdat het transformeren naar een andere functie alleen mogelijk is met grote financiële verliezen. De mogelijkheden om bedrijventerreinen en kantoorlocaties te transformeren naar woningbouw zijn in Noord-Holland Noord beperkt vanwege overprogrammering aan woningbouw, maar ook de vraag naar andere stedelijke functies die nog verdienmogelijkheden met zich mee brengen is zeer beperkt. Dat in tegenstelling tot Noord-Holland Zuid waar bijvoorbeeld nog een grote woningbouwopgave is. Maar ook Noord-Holland Zuid ontkomt niet aan de negatieve gevolgen van veranderende vestigingsvoorkeuren en voortgaande ontwikkelingen in economische structuren. Zo is onder invloed van dalend kantoorgebruik de kantoorleegstand begin 2015 nog altijd ruim 20%¹². En dat terwijl de transformatie/sloop van kantoren (153.000 m²) boven de opgeleverde nieuwbouw (84.000 m²) uitkwam.

Ook de uitgifte aan bedrijventerreinen en zeehaven-terreinen bleef achter bij de eerdere verwachtingen. Toch dreigt er in Noord-Holland Zuid tegelijk een schaarste aan bepaalde vestigingsmilieus, zoals voor hogere milieucategorieën en grotere havengerelateerde kavels. Bij de detailhandel is de leegstand in de gehele provincie ten opzichte van het landelijk gemiddelde laag (ongeveer 5%) maar landelijk loopt de leegstand nog steeds verder op¹³. Bovendien zijn er lokaal grote verschillen en hebben gemeenten als Velsen, Medemblik, Beverwijk en Den Helder te maken met grote leegstand.

Onder aantrekkelijke en duurzame werklocaties verstaan we niet alleen het verduurzamen van de bedrijfsvoering van individuele bedrijven maar ook om concepten als circulaire economie waarbij netwerken van bedrijven (inclusief toeleveranciers, afnemers en eindgebruikers) centraal staan. En natuurlijk betekent het verduurzamen van locaties ook het zo optimaal mogelijk benutten van de beschikbare schaarse ruimte voor de functies economie, wonen, recreatie en groen.

¹⁰ Verkenning technologische innovaties in de leefomgeving, Rli, januari 2015

¹¹ Ruimtebehoefte werklocaties Noord-Holland Noord, Buck Consultants International, 1 augustus 2013

¹² Monitor Uitvoeringsstrategie Plabeka 2014-2015

¹³ <http://www.locatus.com/nederland/nieuws-en-informatie/nieuws-en-pers/leegstandscijfers>

Toerisme en verblijfsrecreatie

Ook bij de verblijfsrecreatie is er in Noord-Holland een mismatch tussen vraag en aanbod. De komende jaren zal er een verder oplopend overaanbod van bungalows en kampeerplaatsen zijn.¹⁴ De verblijfsrecreatie in Noord-Holland is volop in ontwikkeling. Zo zijn er diverse initiatieven voor nieuwe accommodaties die inspelen op de veranderende vraag van de consument. Dit kan een kwaliteitsverbetering van het aanbod in Noord-Holland betekenen, maar dit zorgt ook voor een druk op het huidige aanbod en op het landschap. Overaanbod en veranderende marktomstandigheden kunnen leiden tot lagere marges en achterblijvende investeringen. Hierdoor raken diverse bedrijven hun contact met de markt kwijt en ontbreekt het aan een goed toekomstperspectief. Bij de toeristische branche speelt de trend van vernieuwing ook een belangrijke rol. Toeristen hebben behoefte aan nieuwe vormen van verblijfsrecreatie, van heel basic tot heel luxe. Maar in plaats van investeren in vernieuwing en beleving kozen veel bedrijven in de afgelopen jaren vaak voor investering in uitbreiding of meer van hetzelfde.

De toeristische sector biedt als groeisector volop kansen. In de Metropoolregio Amsterdam ligt de uitdaging in het managen van de toeristische druk. Middels de actieprogramma's wordt uitvoering gegeven aan de Strategische Agenda Toerisme en Congressen 2025. In Noord-Holland Noord is voldoende potentie en is toerisme een belangrijke economische sector, maar de kansen die toerisme biedt worden onvoldoende benut. Toerisme kan hier ook een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheidsopgave voor het gebied, door het leggen van slimme combinaties en vanwege het arbeidsintensieve karakter van de sector. De toeristische sector is daarnaast een sector met een relatief hoog aandeel MKB'ers en zzp'ers. Hierdoor worden mogelijkheden voor kennisvergaring beperkt qua tijd en geld, terwijl kennis aanleiding kan zijn voor innovatie van de ondernemingen.

¹⁴ onderzoek Vraag en aanbod vrijetijdsvoorzieningen, Royal Haskoning DHV

Het internationaal toerisme is de afgelopen vijf jaar fors toegenomen en het is de verwachting dat vooral het aantal buitenlandse toeristen zal blijven toenemen (16 miljoen in 2020 in Nederland). Concurrentie van andere (Europese) landen neemt echter ook toe. Belangrijkste opgave is om de buitenlandse en binnenlandse bezoekers in Noord-Holland te blijven trekken en om hen beter te spreiden in tijd en ruimte.

Waar kiezen wij voor?

Bedrijventerreinen, kantoorlocatie, havens en detailhandel

Wij zetten in op werklocaties die blijvend zowel kwantitatief als kwalitatief voorzien in de behoefte, oftewel duurzame werklocaties. Voor het bereiken van meer evenwicht in vraag en aanbod aan werklocaties is het van groot belang om op regionale schaal te komen tot een zorgvuldige planning en programmering van nieuwe terreinen en het efficiënt benutten van de bestaande terreinen. De Ladder voor Duurzame Verstedelijking stelt daar al een aantal eisen aan. Zo moet er prioriteit gegeven worden aan herstructurering van bestaande locaties boven het aanleggen van nieuwe locaties.

Veel gemeenten zullen een omslag moeten maken van een aanbod- naar vraaggerichte benadering. Daarin staat de vraag van de ondernemer nog meer centraal; ruimte voor ondernemerschap. Regionaal zullen er afspraken gemaakt moeten worden over planning en programmering, het verbeteren en verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen en kantoorlocaties. De provincie is hierbij als regelaar en beleidsontwikkelaar verantwoordelijk voor de bovenregionale afstemming. Wij leggen daarbij nog meer nadruk op transformatie van overbodige bedrijfs- en kantoorruimte naar woon (werk) ruimte. De verbinding van de opgaven rond de werklocaties met de woningbouwopgave wordt dan ook steeds belangrijker. Ook geven we prioriteit aan transformeren en bouwen op plaatsen die goed bereikbaar zijn per ov en fiets omdat deze locaties toekomstwaarde hebben als woon en/of werklocatie. Met de transformatie geven we direct invulling aan vernieuwing.

De provincie ziet voor zichzelf voornamelijk een rol als regelaar en beleidsontwikkelaar op het thema detailhandel. Dat betekent het faciliteren én verplicht stellen van regionale samenwerking en afstemming. Daarbij blijft er wel speelruimte voor lokale overheden, de regio en de markt. Het is voor de vitaliteit van winkelgebieden van belang dat regio's beschikken over een actueel regionaal detailhandelsbeleid zodat gemeenten samen een koers bepalen over hoe de voor hun gewenste detailhandelsstructuur er uit ziet. In deze visies zijn leegstand, planaanbod, planvoorraad en transformatie inhoudelijke thema's die terug horen te komen.

Bij de havens willen we duurzame groei mogelijk te maken. Alle ruimte in het gebied is al in gebruik. Een vraag om extra ruimte gaat dus per definitie ten koste van een andere functie. Het uitgangspunt is daarom altijd eerst intensiveren in bestaande gebieden, of het nu in de haven, de stad of recreatiegebieden is. Dit uitgangspunt vergt dat innovaties/vernieuwingen worden gezocht om functies te verbinden en te verweven. Maar er zijn ook innovaties nodig om milieuhinder te beperken, naast bestuurlijke innovatie en een gezamenlijke visie over de benadering van milieuhinderlijke vraagstukken¹⁵.

¹⁵ http://www.noordzeekanaalgebied.nl/wp-content/uploads/2014/11/Downloads_downloadFile_66dc4f1d6e57f7ca47561a0517bd4913.pdf

Toerisme en verblijfsrecreatie

De verblijfsrecreatie kent een probleem doordat vraag en aanbod niet (meer) op elkaar aansluiten. Een belangrijk aspect hierbij is het optimaal faciliteren van de marktvrage, zowel in de vorm van nieuwe ontwikkelingen (vernieuwing en ruimte voor ondernemerschap), als ook uitbreiding en herstructurering van bestaand aanbod. Het is hierbij van belang dat de regio's tot afstemming komen, gezamenlijk een visie ontwikkelen en daarmee nut en noodzaak voor nieuwe ontwikkelingen/uitbreidingen kunnen aantonen. Wij zullen gemeenten hierin net als vanuit ons huidige beleid blijven ondersteunen doormiddel van onderzoek.

Daarnaast is een essentiële opgave voor de sector om een kwaliteit- en innovatieslag te maken naar een duurzame toekomst voor de sector. Wij zullen middelen en instrumenten beschikbaar stellen om ondernemers hierin te ondersteunen. We sluiten aan bij bestaande initiatieven in de regio's zoals het hoteladviesteam in de MRA of het ondernemersloket in NHN. We zetten daarom onze samenwerking op MRA en NHN niveau voort en zorgen voor verbetering van de randvoorwaarden waarbinnen de toeristische groei tot zijn recht komt. Bovendien streven we ernaar om toerisme te laten bijdragen aan andere sectoren (cultuur, recreatie en natuur) en bredere opgaven als leefbaarheid. We streven naar een samenhangend vrijetijdsproduct en willen toerisme laten bijdragen aan nieuwe verdienmodellen. Daarnaast blijven wij inzetten op regionale identiteit. Wij stimuleren een duurzame ontwikkeling van toerisme door in te zetten op spreiding in tijd en ruimte.

Voor een betere spreiding in tijd en ruimte zetten wij een marketingstrategie in die een duidelijk onderscheid maakt tussen de verschillende bestemmingen in Noord-Holland. Binnen Noord-Holland Noord en de MRA zoeken wij daarbinnen naar de samenhang. We voeren geen algemene Noord-Holland promotie meer uit, omdat een positionering met onze sterke merken meer waarde oplevert.

Wat gaan wij daarvoor doen?

- Samen met de MRA partners passen we de Plabeka afspraken aan en sturen op bijstelling van de planvoorraad en transformatie. En in de uitwerking moet naast planreductie meer aandacht worden besteed aan transformatie van gebouwen en gebieden als kans om zowel meer ruimte voor wonen te creëren als bij te dragen aan een gezonde markt voor werklocaties.
- In Noord-Holland Noord sluiten we aan bij de regionale convenanten om tot afspraken te komen over programmering, planning en herstructurering van bedrijventerreinen en kantoorlocaties.
- We willen binnen de Westas komen tot een clustering van circulaire bedrijvigheid. Zo maken we een circulaire werkplaats waarin bedrijven dicht bij elkaar en bij de vier hubs (Schiphol Airport, de Port of Amsterdam, Dataport AMS-IX en Greenport Aalsmeer) gevestigd zijn en elkaars grondstoffen gebruiken voor nieuwe producten met "reverse logistics". De boven en ondergrondse infrastructuur om de uitwisseling van en het samenkomen van stromen mogelijk te maken op de Westas is er.
- De provincie versterkt haar rol als het gaat om monitoring van werklocaties door ook meer kwalitatieve trends in beeld te brengen. In het Noordzeekanaalgebied gebruiken we de ruimte-intensiveringsmonitor als informatievoorziening over het benutten van de fysieke en milieuruimte. Er zal ook een monitor detailhandel worden ontwikkelt waarin aanbod cijfers, leegstand maar ook planaanbod zal worden gemonitord.

- We gaan onze positie voor de (samenhang tussen) inzet voor de verschillende havens en duurzame ontwikkeling ervan nader bepalen.
- Op dit moment is er al een (HIRB) subsidie beschikbaar om via procesmanagement en onderzoek overaanbod tegen te gaan. Wij gaan echter op zoek naar verdere mogelijkheden binnen HIRB om het proces van transformatie van overaanbod te ondersteunen mogelijkheden om een betere invulling van duurzaamheid te bereiken.
- In Noord-Holland Noord ondersteunen we de gemeenten bij het opstellen van een visie op de verblijfsrecreatie. In Noord-Holland Zuid zal eerst de Hotelvisie opgesteld worden waarna ook afspraken over de verblijfsrecreatie worden gemaakt.
- We gaan verkennen welke rol we kunnen spelen bij het herstructureren van winkelstraten en buurtwinkelcentra.
- Er wordt in 2016 een koopstromenonderzoek Randstad uitgevoerd dat inzicht biedt in de mate van binding van consumenten aan de eigen regio of daarbuiten, en de mate van koopkrachttoevoeiing of afvloeiing.
- Onze inzet bij verblijfsrecreatie is gericht op twee sporen:
 - Door middel van onderzoek en het faciliteren van het proces willen we gemeenten ondersteunen om vanuit een regionale aanpak te komen tot goede afwegingen over nieuwe ontwikkelingen (nieuw vestiging, uitbreiding, transformatie).
 - Daarnaast gaan we de sector ondersteunen om een kwaliteit- en innovatieslag te maken.
- We kiezen er voor om op het niveau van Noord-Holland Noord en de MRA als partner aan te sluiten bij projecten van deze regio's die bijdragen aan een betere spreiding in tijd en ruimte van toeristische stromen. We treden daarbij op als verbinder tussen partijen binnen de regio maar ook tussen de twee regio's om zo kennisuitwisseling en samenwerking te stimuleren.
- Wij blijven als partner aandacht vragen voor de identiteit van regio's, bijv. door bij ontwikkelingen de profielen van de kustplaatsen mee te nemen. Ook geven wij (mede)opdracht voor een meerjarenprogramma regionale beeldverhalen (Cultuurnota) .
- We willen de verbetering van de randvoorwaarden voor toeristische ontwikkeling stimuleren bijv. op het gebied van innovatie, arbeidsmarkt en openbaar vervoer en door kennisdeling.

6.1.2 Goede bereikbaarheid

Wat is er aan de hand?

Een goede bereikbaarheid is een belangrijke factor voor het vestigingsklimaat en daarmee voor de concurrentiekracht van een regio of een land. Hoe korter en betrouwbaarder de reis tussen werk-, woon- en toeristische

locaties, des te aantrekkelijker is een gebied om te wonen, werken en recreëren. Dit geldt zowel voor de internationale, nationale als regionale bereikbaarheid. Met de realisatie van verschillende infrastructurele projecten de afgelopen jaren en verschillende projecten die de komende jaren

gereed komen, is er veel geïnvesteerd in de bereikbaarheid van Noord-Holland, met name in de MRA maar ook daarbuiten. Deze investeringen hebben ertoe geleid dat het steeds drukker doorgaande verkeer vooral direct om Amsterdam beter kan worden verwerkt. Op langere termijn dreigen ondanks de realisatie van verschillende weg- en OV-projecten, knelpunten voor het verkeer te ontstaan in een groter gebied rond Amsterdam.

Deze gedachte wordt versterkt door het beeld dat in de in december 2015 gepubliceerde WLO scenario's van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB) voor de periode 2030–2050 wordt geschetst. In zowel het hoge als het lage scenario is er tot 2050 sprake van verdergaande verstedelijking en groei van het verkeer per auto, trein en fiets. Ook het (inter)nationale goederenvervoer neemt toe. Deze groei hangt samen met de groei van de bevolking, toegenomen welvaart, investeringen in het vervoerssysteem en het zuiniger worden van auto's. Daarmee zal naar verwachting ook de verkeersdruk verder weg van Amsterdam en de aan- en afvoerwegen en knooppunten toenemen. Het is in het belang van het vestigingsklimaat dat deze verwachte verkeersgroei ook kan worden geaccommodeerd. Daarbij is het van belang stil te staan bij de technologische ontwikkeling omdat het bij infrastructurele investeringen goed is rekening te houden met de technologische ontwikkelingen op langere termijn.

Waar kiezen we voor?

Verwacht wordt dat wonen, werken en voorzieningen zich steeds meer in de steden gaan concentreren en dat daarbuiten het voorzieningenniveau afneemt. In dit licht is het van belang de agglomeratievoordelen zoveel mogelijk te benutten ofwel het vergroten van de nabijheid tussen verschillende kernen en makkelijker maken van het reizen binnen, van en naar de MRA te vergemakkelijken. De provincie Noord-Holland streeft daarbij naar een efficiënt en samenhangend bereikbaarheidssysteem dat is afgestemd op waar mensen wonen, werken en recreëren. Daaronder vallen wegen, vaarwegen, busbanen en fiets- en voetpaden.

Uitgangspunt daarbij is voornamelijk het provinciaal verkeer- en vervoerbeleid zoals verwoord in de investeringsstrategie, de OV-Visie en het beleidskader verkeersmanagement. In de investeringsstrategie Noord-Hollandse infrastructuur staat het streven naar een uitstekend netwerk bij het nemen van investeringsbeslissingen centraal. Een uitstekend netwerk wil zeggen dat:

- De reiziger een betrouwbare reistijd heeft in hele netwerk
- Bereikbaarheid mededragend is voor het behoud en ontwikkeling van economische centra in Noord-Holland
- De provinciale weg een schakel wordt in het netwerk, afhankelijk van de plek en het gebruik van die weg in het netwerk. Dit netwerk bestaat naast provinciale wegen uit de belangrijkste gemeentelijke wegen en rijkswegen

Het economisch belang vormt bij investeringsbeslissingen voor de provincie een belangrijk factor, maar niet de enige. Factoren als doorstroming, veiligheid en leefbaarheid spelen hierbij ook een rol. Voor het openbaar vervoer streeft de provincie ernaar zoveel mogelijk reizigers zo goed mogelijk met het (H)OV te bedienen. De provincie wil de mogelijkheden voor OV maximaal benutten op plekken waar de vraag naar mobiliteit groot is. Met verkeersmanagement wil de provincie de doorstroming, betrouwbaarheid en veiligheid verbeteren. Dit kan onder meer door verstrekken van informatie en inzet van slimme maatregelen.

Wat gaan we doen?

Het is goed om te weten welke infrastructuurinvesteringen de meeste prioriteit zouden moeten hebben vanuit economisch oogpunt. Dit zijn de investeringen die het meest bijdragen aan het vestigingsklimaat en daarmee aan de Noord-Hollandse economie, ofwel die investeringen in infrastructuur die per uitgegeven euro het meest opleveren. De komende periode willen we onderzoeken welke investeringen in infrastructuur prioriteit zouden moeten hebben in het licht van een aantrekkelijk, duurzaam en concurrerend vestigingsklimaat (daarbij rekening houdend met de prioritering uit de investeringsstrategie Noord-Hollands infrastructuur).

6.1.3 Een veerkrachtige arbeidsmarkt

Wat is er aan de hand?

De arbeidsmarkt is in verandering en die veranderingen gaan snel. Bedrijven geven aan dat het kennisniveau en de praktijkgerichtheid van uitstromende studenten lang niet altijd aansluit bij hun behoeften. Met name in technische sectoren en beroepen is sprake van een mismatch tussen arbeidsmarkt en onderwijs. Het gaat niet alleen om de kwaliteit en inhoud van de gevraagde opleidingen, maar ook om de aantallen afgeleverde nieuwe medewerkers. De [TechniekRaad](#) Noord-Holland constateert in haar marktanalyse een jaarlijks tekort aan instroom van zo'n 1.100 medewerkers op alle opleidingsniveaus.

Juist vanuit techniek en de vernieuwende ontwikkelingen daarbinnen, wordt een grote mate van doorwerking verwacht naar andere sectoren. Daarmee is ruimte voor technische kennisontwikkeling en toepassing een voorwaarde voor de concurrentiekracht van onze provincie. Nu al zetten tekorten aan goed en beschikbaar personeel in o.a. de maakindustrie, de informatietechnologie, de offshore, weg- en waterbouwkunde en food-procestechnologie onze concurrentiepositie onder druk.

Gelijktijdig staan veel mensen – nog altijd meer dan 100.000 – aan de zijlijn van de arbeidsmarkt. In veel gevallen omdat hun kennis en vaardigheden niet langer aansluiten op vereisten van de arbeidsmarkt of omdat zicht ontbreekt op mogelijkheden en inzetbaarheid van hun talenten in andere bedrijfssectoren (dan dat zij eerder werkzaam waren). Bovendien lijken de huidige technologische ontwikkelingen weliswaar voor groei van toegevoegde waarde zorg te dragen, maar gelijktijdig voor bepaalde groepen op de arbeidsmarkt de kans op werkloosheid te vergroten.

De opgave is om in deze permanente verandering van vraag en aanbod een duurzame afstemming tussen arbeidsmarkt en onderwijs te faciliteren, die flexibel kan inspelen op die veranderingen. Niet alleen voor de aanwas van nieuwe beroepsbevolking van Noord-Holland, maar ook voor onderhoud en verbreden van inzetbaarheid van de overige delen van de beroepsbevolking in de provincie.

Het aantal en diversiteit van bedrijven maakt het tot een flinke uitdaging om de vaak latente opleidingsbehoefte eenduidig en manifest georganiseerd te krijgen. Met de oprichting van de TechniekRaad Noord-Holland zijn de eerste aanzetten gegeven om de toekomstige opleidingsbehoefte van technische bedrijven duidelijk te formuleren om vandaar uit in gesprek te

kunnen gaan met het onderwijs. Daarvoor is het ook nodig dat de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven, welke nu nog in de kinderschoenen staat, verstevigd wordt.

Waar kiezen wij voor?

Wij kiezen voor het bevorderen van een veerkrachtige arbeidsmarkt, als randvoorwaarde voor een goed functionerende (regionale) economie.¹⁶ Veerkracht geven wij betekenis vanuit:

- Een duurzame balans in aantal en niveau van vraag naar en aanbod van werknemers.
- Een (diverse) arbeidsmarkt zonder schotten tussen sectoren, met zicht op kansen in en tussen sterke clusters en sectoren.
- Een opleidingsinfrastructuur, die flexibel kan reageren op marktveranderingen.
- Optimale uitwisselbaarheid van medewerkers o.b.v. kennis en vaardigheden.
- De tijd tussen overstap van werk naar werk – ook tussen sectoren – is kort.
- Zo min mogelijk mensen, die kunnen en willen werken, hoeven aan de zijlijn te staan, (maximale inzet human capital).

Dit vertalen wij in drie subdoelstellingen, welke in de Uitvoeringsagenda Arbeidsmarkt 2016-2019 nader zijn uitgewerkt. Het gaat om:

1. Verbeteren aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs
2. Versnellen overgang van werk naar werk
3. Bevorderen van een inclusieve arbeidsmarkt

¹⁶ Beleidsstudie, De veerkracht van regionale arbeidsmarkten, PlanBureau voor de Leefomgeving, december 2013.

De focus hierin ligt op techniek, niet alleen vanwege de manifeste tekorten in een sector die ruim 18% van de Noord-Hollandse economie beslaat, maar ook vanuit de doorwerking van ontwikkelingen in techniek op andere sectoren en op het algemene innovatieklimaat.

Wij zetten leren en werken in de techniek op het MBO-niveau centraal, omdat daar het grootste deel van de ondernemers het meest direct baat bij heeft. Het bevorderen van kiezen – vaak al in het basisonderwijs- voor een toekomst in de techniek laten we grotendeels over aan bedrijven en onderwijsinstellingen. Met een aantal bovenregionale initiatieven (SHIP en Talent NHN) willen we wel bijdragen aan de zichtbaarheid en aantrekkelijkheid van toekomstige technische beroepen en mogelijkheden van talentontwikkeling bij (technische) bedrijven.

De prille MBO-campusvorming van de afgelopen jaren willen we verder aanjagen en benutten als scharnierpunt tussen landelijke ontwikkelingen en middelen naar een regionale schaal voor een triple helix samenwerking tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden ten behoeve van het vraaggericht maken en houden van de onderwijsinhoud.

Primair is onze inzet het verstevigen van deze samenwerking ten behoeve van de in- en uitstroom van gemotiveerd en vakkundig opgeleid studenten op de arbeidsmarkt. Daar waar al mogelijk, willen we bevorderen dat diezelfde samenwerking ook bij kan dragen aan de duurzame inzetbaarheid van werkende deel van de beroepsbevolking door onderhoud en verbreden van hun vakbekwaamheden. We willen de onderwijsinstellingen hierin stimuleren zich ondernemend op te stellen richting deze vormen van permanente educatie. We willen ook stimuleren dat er afspraken komen over ruimte en richting die werknemers krijgen voor dit leven lang leren. Denkbaar is ook dat deze samenwerkingsverbanden in hun regio een rol spelen bij het vergroten van de inzetbaarheid van dat deel van de potentiële beroepsbevolking, welke nu om verschillende redenen (tijdelijk) aan de zijlijn staan. Centraal moet steeds blijven staan, dat wordt opgeleid, om- en bijgeschoold richting de vraag c.q. de tekorten op de arbeidsmarkt.

Wat gaan we doen?

- We blijven partner in de *TechniekRaad* en benutten hen voor advies en voor gedragen articulatie van de inhoudelijke opleidingsbehoefte van techniekbedrijven.
- We zijn partner en ontwikkelaar van een effectieve en efficiënte *MBO-campusstructuur voor techniek*. Deze campus moet intrinsieke meerwaarde hebben voor bedrijven en zo veel als mogelijk samenwerken met elkaar en voorliggend VMBO-veld en doorgaande leerlijnen kennen met HBO en WO-kennisinstellingen. De beschikbaarheid en toegankelijkheid tot kennisinstellingen voor bedrijven vormen een apart aandachtsgebied in ons beleid rond kennisinfrastructuur en kenniseconomie.
- We willen partner en ontwikkelaar zijn het faciliteren van afspraken tussen bedrijven en onderwijsinstellingen, die het beter mogelijk moeten maken om de beroepsbevolking gericht *leven lang te kunnen laten leren* voor de arbeidsmarkt van de toekomst.
- Wij zijn bestuurlijk partner in *onderzoek en monitoring* van de arbeidsmarkt van Noord-Holland in aansluiting op de behoeften van Noord-Holland Noord en Zuid. Onderdeel hiervan is het faciliteren van een (kennis)debat rond het omgaan met de onzekerheden in de ontwikkeling van de arbeidsmarkt door robotisering en andere automatisering en technologie-ontwikkelingen.

- We zijn opdrachtgever voor de *Werkambassadeur Noord-Holland*, die een aanjagende en verbindende rol heeft bij partijen die een rol spelen in de aansluiting van de arbeidsmarkt en het onderwijs t.b.v. realisatie van de doelen van de provincie.
- Als eigenaar willen we het goede *voorbeeld geven op de inclusieve arbeidsmarkt* met ons personeels- en inkoopbeleid en het faciliteren van goede voorbeeldprojecten met (boven)regionale betekenis.
- In de toegankelijkheid van het openbaar basis/ en voortgezet (beroepsonderwijs) blijven we (bescheiden) bemiddelaar bij verschillen van inzicht tussen lokale overheden en onderwijsinstellingen (zie paragraaf 4.4).

6.1.4 Een sterk innovatieklimaat

Bij het versterken van het regionale innovatieklimaat in Noord-Holland speelt ondernemen met en vernieuwing van kennis een essentiële rol. Noord-Holland heeft een economie die voor een groot deel op kennis gebaseerd is. Dit betekent dat economische groei voor een belangrijk deel voortkomt uit de ontwikkeling en toepassing van (technologische) kennis en creativiteit. Kennis leidt tot nieuwe producten en tot waardecreatie.

Wat is er aan de hand?

De huidige wereldeconomie is aan constante en snelle veranderingen onderhevig: denk aan verstedelijking, robotisering en technologische ontwikkeling en klimaatverandering. Een gevolg hiervan is dat verdienmodellen, bedrijfstakken en economische centra sneller opkomen, maar ook sneller verdwijnen. De concurrentie neemt toe – tussen bedrijven, tussen economische sectoren en tussen regio's. Het is dan ook belangrijk dat de Noord-Hollandse economie een meer adaptief karakter ontwikkelt, om in te kunnen spelen op veranderingen en onverwachte veranderingen. Dit kunnen we bereiken door aandacht te schenken aan een adaptieve arbeidsmarkt.

Het innovatieklimaat is daarnaast gericht op het stimuleren van vernieuwing en ondernemen. Daar zijn krachtige voorbeelden van zoals bedrijvigheid of sterke sectoren als ICT, zaadveredeling, creatief, startups of logistiek en centra als Seed Valley, Greenports of Amsterdam Science Park.

Verder zien we een grote dynamiek bij een specifieke groep binnen het innovatief MKB: startups¹⁷. Er is veel aandacht voor startups, wereldwijd. De regio Amsterdam staat er daarbij internationaal goed op als 'startup-regio' en dit biedt kansen voor groei en ondernemerschap. Bovendien kunnen startups mogelijk eerder dan gevestigde bedrijven bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen.

¹⁷ Innovatieve, relatief jonge (<5 jaar) en kleine (<10 fte) bedrijven die snel willen en kunnen groeien

Er zijn echter ook enkele zaken die niet optimaal verlopen:

- Er blijft nog teveel hoogwaardige kennis hangen bij universiteiten en onderzoeksinstellingen. Startende ondernemers hebben relatief weinig toegang hiertoe.
- Ondernemers kunnen meer worden betrokken bij de maatschappelijke uitdagingen die voortkomen uit bovenstaande veranderingen.
- Er is een tekort aan het juiste kapitaal – voor de juiste fase en met de juiste structuur – voor innovatief MKB en een gebrek aan toegang tot kapitaal. De transparantie voor MKB'ers op de kapitaalmarkt en de investeringsbereidheid van MKB'ers kan verbeteren: welk aanbod van kapitaal is er en hoe wordt een businessplan gemaakt dat de kans op externe financiering aanzienlijk vergroot? Vanwege het grote aandeel van het MKB in de werkgelegenheid van Noord-Holland (550.000 MKB-bedrijven, inclusief ZZP'ers¹⁸) is extra aandacht voor de kapitaalsbehoefte van het MKB van belang.
- Noord-Holland heeft een 'verborgen' technologisch profiel, naast de zichtbare maakindustrie: op het gebied van hightech, technologisch onderzoek en bèta-onderwijs gebeurt er veel – zeker in het zuiden, bijvoorbeeld op Amsterdam Science Park – maar dit wordt nog te weinig voor het voetlicht gebracht. Er zijn kansen om dit te versterken.
- Het noorden van de provincie kan nog niet genoeg profiteren van de dynamiek en aantrekkingskracht van het zuiden. Ook biedt de dynamiek in het noorden zelf (bijvoorbeeld rond Seed Valley, offshore en duurzame energievoorziening) mogelijkheden tot crossovers met activiteiten in het zuiden en tot meer samenhang met de aanwezige hbo-onderwijsactiviteiten.

Waar kiezen we voor?

We focussen op het versterken van het innovatieklimaat in Noord-Holland. Dit betekent dat we onze instrumenten willen inzetten om het regionale ecosysteem te versterken door kennisvalorisatie, toepassing van kennis in het MKB naast het stimuleren van ondernemen door het MKB. Om dit te bereiken willen we de bestaande beschikbare provinciale instrumenten zoveel mogelijk in dienst stellen van het regionale innovatieklimaat en de gebruikers ervan. Hetzelfde geldt voor instrumenten die niet primair de onze zijn, maar waar we wel invloed op kunnen uitoefenen.

Hoe gaan we dat doen?

- Bij de uitwerking van de MKB-innovatiefondsen (€ 10 miljoen voor duurzame innovaties binnen het MKB en € 8 miljoen voor innovatief MKB) speelt de actuele situatie op de financieringsmarkt een essentiële rol: de fondsen zullen aanvullend moeten zijn op bestaande fondsen en regelingen en zullen zo laagdrempelig mogelijk worden ingericht. Ook komt er in dit traject aandacht voor de transparantie op de kapitaalmarkt en investeringsgereedheid van businessplannen.
- We besteden aandacht aan startups. Startups vormen als het ware de ambitieuze voorhoede binnen het innovatief MKB en hebben de potentie en ambitie om snel te groeien. We onderzoeken of startups specifieke ruimtelijke en fysieke zaken missen die hun groei belemmert.
- Vanuit die gedachte gaan we ook in breder perspectief bezien hoe overheden in ruimtelijke zin kunnen bijdragen aan het innovatieklimaat. Denk hierbij aan bijvoorbeeld incubators voor

¹⁸ Zie ook de Uitgangspunten MKB-innovatiefondsen – 780851/780859

startups, incubators in leegstaande kantoorpanden of laboratorium- en experimenteeruimte voor kleine (maak)bedrijven die nog geen middelen hebben voor een eigen lab. Kortom, hoe kan de provincie bijdragen aan het ontsluiten van laboratorium- en onderzoeksinfrastructuur?

- Hierbij past ook een visie op het Amsterdam Science Park: welke rol speelt dit in de kenniseconomie van Noord-Holland en welke rol kan de provincie daarbij spelen?
- Wij willen investeren in het behoud en versterken van de OLP (onderzoekslocatie) Petten waar de huidige HFR (hoge flux reactor) internationaal een belangrijke rol vervult op het gebied van de productie van medische en industriële isotopen en op het gebied van nucleair onderzoek. Wij financieren samen met het Rijk de voorbereidingsfase voor de nieuw te bouwen Pallas-reactor die de taak van de HFR rond 2025 moet overnemen.
- Binnen bestaande gremia – zoals PRES, MRA en Amsterdam Economic Board (triple helix) – bespreken we op welke wijze innovatie en kennisdeling kunnen bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen.
- Ook bestaande programma's als Kansen voor West gebruiken we om aan deze doelstellingen te voldoen. Daarbij leggen we ook een relatie met duurzame energievoorziening en doelstellingen op het vlak van CO₂-reductie.
- Aparte aandacht vraagt de kennisinfrastructuur van Noord-Holland Noord. Behouden en verstevigen van de huidige hbo-activiteiten, is een belangrijke randvoorwaarde voor het vestigings- en innovatieklimaat in deze regio. We willen verkennen wat de mogelijkheden en voorwaarden zijn.
- In 2016 wordt de regeling 'MKB innovatiestimulering Regio en Topsectoren' (MIT) opengesteld. De dekking hiervoor komt uit bovengenoemde innovatiefondsen. Er is speciale aandacht voor duurzaamheid.

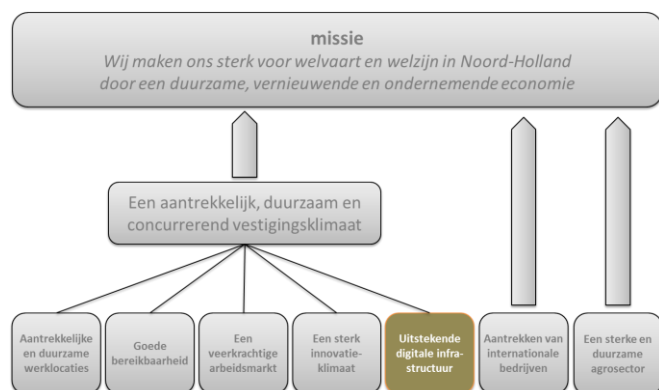
6.1.5 Uitstekende digitale infrastructuur

Vanuit de kernbegrippen ondernemend en vernieuwend is de vestigingsfactor digitale infrastructuur van groot belang. Er wordt hier onderscheid gemaakt in de onderdelen waar de provincie invloed op uitoefent: breedband en open data.

Wat is er aan de hand?

Snelle digitale verbindingen (breedband) worden steeds belangrijker. Hiervoor zijn meerdere redenen aan te dragen.

- Vanuit de ondernemers is de beschikbaarheid van breedband een steeds belangrijker vestigingsfactor. Het is nodig voor de ontwikkeling van nieuwe vormen van digitale dienstverlening. Breedband heeft voor huishoudens een positief effect op de productiviteit en het inkomen per hoofd van de bevolking.

- Thuiswerken neemt toe; in 2010 werkte ruim 27 procent¹⁹ van de werknemers een deel van hun gebruikelijke arbeidsuren thuis. Dit percentage zal alleen maar stijgen.
- Breedband is een randvoorwaarde voor maatschappelijke dienstverlening (zorg op afstand of domotica).
- Diensten via internet vragen om een aanzienlijke bandbreedte (online games, digitale televisie, on demand video en werken in de cloud.)

Meerdere overheden hebben daarom besloten een actievere rol te gaan spelen. Zo heeft de EU de ambitie uitgesproken dat in 2020 alle Europese huishoudens de beschikking dienen te hebben over een verbinding van minimaal 30 Mbps, waarbij de helft een verbinding heeft van ten minste 100 Mbps. In de Noord-Holland zijn meerdere vraagbundelingen²⁰ uitgevoerd en gesubsidieerd door de provincie.

In het Coalitieakkoord 2015-2019 is het volgende opgenomen: “Digitale infrastructuur is belangrijk voor de economische ontwikkeling. We vinden het van belang dat de digitale bereikbaarheid in Noord-Holland op orde is en voor iedereen beschikbaar. Ook bedrijven en gemeenten spelen hierin een belangrijke rol. Wij brengen de knelpunten van digitale ontsluiting in de provincie in kaart en onderzoeken op welke wijze glasvezel zo goed en breed mogelijk bereikbaar wordt in Noord-Holland.” Deze uitspraak heeft in het najaar van 2015 geleid tot een rapport van een kwartiermaker en heeft geresulteerd in het rapport *Breedband in de provincie Noord-Holland*²¹. Er is de ambitie geformuleerd te streven naar een ‘toekomstbestendig breedband’: een breedbandaansluiting van tenminste 100 Mbps (next generation (access) network – afgekort NGA of NGN). In de praktijk gaat het dan om glasvezel of om een combinatie van glasvezel en televisiekabel (in terminologie: HFC, hybrid fiber-coaxial).

Open Data

We hebben de laatste jaren werk gemaakt van ‘open data’: het ontsluiten van onze provinciale gegevens en het vergroten van het bewustzijn voor open data bij de Noord-Hollandse gemeenten en culturele instellingen. Op die manier dragen we bij aan een transparantere overheid en stimuleren we overheidsgegevens. Door slim gebruik te maken van overheidsgegevens kunnen nieuwe toepassingen worden ontwikkeld.

Waar kiezen wij voor?

Gezien de Europese staatssteun regels richten wij ons op de zogenaamde “witte gebieden”. De witte gebieden betreffen die gebieden waar momenteel geen toegang is tot een NGA-infrastructuur, en waar breedbandoperators geen gefundeerde businessplannen hebben een dergelijke infrastructuur binnen 3 jaar uit te rollen. Het witte gebied komt in Noord-Holland grotendeels overeen met het buitengebied. De regels rondom staatssteun bieden een belangrijk kader voor de mogelijkheden van de provincie. In de verdere verkenning gaan we dan ook uit van het stimuleren van breedband in de (witte) buitengebieden.

¹⁹ Bron: CBS

²⁰ Vraagbundeling: het peilen van de vraag naar hoogwaardige breedbandvoorzieningen, resulterend in intentieverklaringen of contracten.

²¹ Het rapport “Breedband in de provincie Noord-Holland. Advies breedbandbeleid en instrumentarium” van 22 december 2015 is opgesteld door Dialogic en Glasvezel Gemeente.

Uit het rapport Breedband in de provincie Noord- Holland blijkt dat het goed mogelijk is om in een groot deel van de buitengebieden van Noord Holland breedband aan te leggen. Dit betreft ongeveer 18 duizend adressen. De geschatte investering bedraagt zo'n zestig miljoen euro, waarvan de helft onrendabel is. Daarmee kan op termijn 95 procent van de huishoudens beschikken over een bekabelde verbinding van tenminste 100 Mbps. De overige vijf procent betreft locaties waar , vanwege hun ligging, naar een maatwerk oplossing moet worden gezocht. Als provincie kiezen wij ervoor met alle betrokken partijen (particuliere initiatieven, aanbieders, gemeenten) in overleg te treden en te onderzoeken of het mogelijk is te komen tot een gezamenlijke aanpak. Daarbij verwachten we een evenredige bijdrage van al die partijen.

Wat gaan wij daarvoor doen?

De provincie pakt haar rol op als bemiddelaar. We bemiddelen met alle partijen om te bereiken dat het breedband in de witte gebieden vóór 2020 kan worden aangelegd, bij voorkeur vanuit een centrale, breed gedragen aanpak. In die bemiddeling zijn we sturend en resultaatgericht: we willen dat het breedband in de komende periode wordt aangelegd, omdat juist de komende jaren de EU de overheid gelegenheid geeft dit te realiseren zonder gehinderd te worden door staatssteunvraagstukken.

In 2016 zijn we begonnen met het voeren van verkennende gesprekken met de verschillende aanbieders. Dit kan mogelijk leiden tot een concurrentiegerichte dialoog op basis waarvan de provincie een aanbieder zal aanwijzen die het breedband gaat aanleggen. Tegelijkertijd ontwikkelen we een financiële propositie voor de onrendabele top, waaraan provincie én gemeenten mogelijk zullen bijdragen. Besluitvorming is naar verwachting afgerond eind 2016.

6.2 Aantrekken van internationale bedrijven

Wat is er aan de hand?

Internationale marketing, acquisitie van bedrijven en internationalisering van het MKB zijn van wezenlijk belang om de economische potenties van een regio te verzilveren. Internationale bedrijven zijn goed voor 15% van de totale werkgelegenheid en 30% van alle investeringen in R&D in Nederland. Zij zorgen voor aansluiting op internationale netwerken van bedrijvigheid, waarvan ook het Nederlandse MKB en instellingen profiteren. Het Nederlandse vestigingsklimaat staat er met zijn sterke digitale en fysieke infrastructuur, goed opgeleide beroepsbevolking, innovatieve en zakelijke ondernemersklimaat en 'quality of life' in internationaal opzicht goed voor.

Het MKB vormt de ruggengraat van de Nederlandse economie, qua werkgelegenheid, investeringen en toegevoegde waarde. Nieuwe markten zijn voor het MKB in een globaliserende economie van

groot belang. Zijn (groei)kracht wordt mede gevormd door de mogelijkheden die het MKB heeft qua internationalisering. Met internationalisering van het MKB bedoelen we de export en import van producten of diensten, buitenlandse investeringen of samenwerking met een buitenlands bedrijf. Voor het MKB en clusterorganisaties gaat de eerste stap op weg naar het buitenland veelal gepaard met het ontbreken aan netwerken, landen- en markten kennis en/of financiële middelen.

Waar kiezen wij voor?

Het doel van internationale marketing is het aantrekken van buitenlandse investeringen door het gericht informeren over de economische kracht van de provincie en haar economische clusters. Onder acquisitie verstaan wij het geheel van acties gericht op het aantrekken van nieuwe en het behoud van reeds gevestigde internationale bedrijven. Het uitgangspunt hierbij is dat de in de vorige collegeperiode ingezette lijn, om door samenwerking meer te bereiken, wordt gecontinueerd. Het MKB met internationale ambities willen wij ondersteunen om de mogelijkheden voor internationalisering beter te benutten.

Internationale marketing

Wij promoten individuele clusters/clusterorganisaties (zoals Greenport Noord-Holland Noord) op de provinciale website (www.investinnoord-holland.com) en bij onze internationaal gerichte activiteiten. Wij doen dat op basis van het materiaal dat zij aandragen. Ook hierbij komt in de co-branding de naam 'provincie Noord-Holland' in beeld. Financiële ondersteuning om dat materiaal op te stellen is mogelijk. Een van de voorwaarden is dat het een professioneel georganiseerde cluster met een duidelijke internationale ambitie is.

Acquisitie

Wij zullen in principe geen acquisitieactiviteiten in de MRA ondernemen, maar trekken samen op met de betreffende organisaties in de MRA als zich bepaalde kansen voordoen en bestuurlijke inzet nodig is. Onze acquisitie-inzet richt zich vooral op samenwerking in de regio's Noord- en Zuid-Kennemerland, 't Gooi en Zaanstreek. Zij hebben een prima vestigingsklimaat en huisvesten een aantal grote internationale bedrijven. Met de partners in deze regio's maken wij afspraken over de wijze waarop nieuwe bedrijvigheid wordt aangetrokken. Hierbij gaan we uit van gedeelde belangen, gedeelde kosten en het delen van successen. Financiële *incentives* om bedrijven te overreden zich in de provincie te vestigen, bieden wij niet. Wij stellen daar bestuursinzet, professionele begeleiding en de voordelen van genoemd vestigingsklimaat tegenover.

In het kader van acquisitie en ook internationalisering MKB ambiëren wij geen uitgebreide marketing van de naam 'provincie Noord-Holland'. Reden is dat dit een forse financiële investering voor jaren zou betekenen, met een onzeker rendement. Daarom haken we voor acquisitie aan op de investeringsstrategie die het Rijk via het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA, onderdeel van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) heeft ontwikkeld onder de naam 'Invest in Holland'. De kwaliteiten van het Nederlandse vestigingsklimaat krijgen hierin ruim de aandacht. In de co-branding worden de naam 'provincie Noord-Holland' en haar clusters zichtbaar.

Internationalisering MKB

Het ondersteunen van het Noord-Hollandse MKB bij zijn internationalisering willen wij - gelet op de positieve reacties en resultaten uit de afgelopen collegeperiode - continueren. Dat doen we door ons

brede internationale netwerk in te schakelen en met regionale partners samen te werken. Met dat netwerk en in samenwerking met partners in Nederland willen we met marktscans de internationale vraagkant naar producten en diensten scherp in beeld te krijgen. Tegelijkertijd moeten binnen een cluster de niches met een sterk internationaal potentieel onderzocht worden.

Wat gaan we doen?

Internationale marketing

- Enige jaren geleden hebben wij de (meertalige) website investinnoord-holland.com gelanceerd. Deze site moet worden gezien als een generieke economische kennismaking van de buitenlandse bezoeker met de provincie. In 2016 zullen wij de website vernieuwen. Het economische profiel dat de buitenlandse bezoeker (bedrijf, investeerder, intermediair) in een oogopslag van de provincie krijgt, wordt versterkt. De vindbaarheid van en de navigatie op de website voor het vasthouden van en in contact komen met de bezoeker staat centraal. Een aantal economische clusters krijgt bijzondere aandacht.
- Van wezenlijk belang is dat het Nederlandse postennetwerk (ambassades, consulaten) in het buitenland - in het kader van de internationale economische diplomatie - voortdurend en met professioneel materiaal op de hoogte blijft van (de unieke expertise binnen) de clusters. Het netwerk is zo in staat om de in- en exportkansen voor het MKB uit deze clusters te benoemen en de provincie economisch te promoten. Wij zullen dit materiaal verbeteren en verspreiden onder onze netwerken.

Acquisitie

- Indien een zogenaamde 'lead' uit ons netwerk komt (bijv. uit onze zusterprovincie Shandong) of onze bestuursinzet wordt verlangd, dan trekken wij samen met de betreffende organisaties in de MRA op.
In de regio Noord-Holland Noord is een aantal acquisitie-ontwikkelingen gaande, waarbij deze inzet reeds aan de orde is. Met de partners in de regio's Noord- en Zuid-Kennemerland, 't Gooi en Zaanstreek maken wij afspraken over de wijze waarop nieuwe bedrijvigheid wordt aangetrokken.
- Contacten met aanwezige internationale bedrijven blijven wij onderhouden. Deze bedrijven geven een prima inzicht hoe het vestigingsklimaat ervoor staat en waar verbeterpunten zitten. Zij zijn de beste ambassadeurs voor Noord-Holland. Waar mogelijk faciliteren wij deze bedrijven met uitbreidingsplannen in de provincie.

Internationalisering MKB

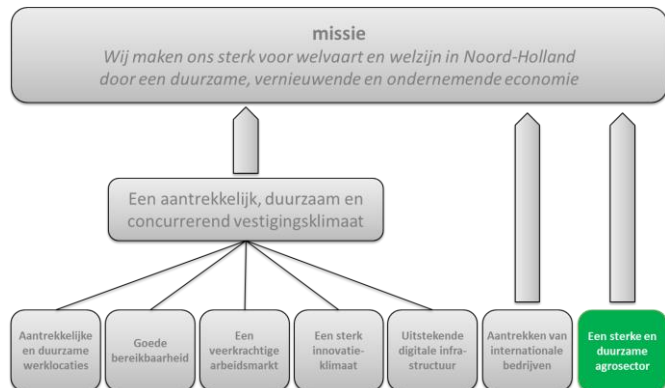
- Wij participeren in 'Amsterdam Trade'. Deze in 2015 gestarte samenwerking van een aantal gemeenten in de MRA en de provincie heeft als doel om het lokale en regionale MKB te laten profiteren van de internationale netwerken, stedenbanden en zusterrelaties die de partners van Amsterdam Trade hebben. Het samenwerkingsverband moet de afstand die dit MKB ervaart tot landelijke initiatieven (zoals handelsreizen o.l.v. lid kabinet) en topsectoren verkleinen. Met het in beeld hebben van vraag-en aanbodkant kan maatwerk worden geleverd, dat in het buitenland en in Nederland zijn vruchten afwerpt. Te denken valt aan een nieuw netwerk waarin een individueel bedrijf komt en aan inkomende buitenlandse delegaties. De zusterrelatie met de provincie Shandong (China) wordt gecontinueerd, waarbij

de belangen van het MKB voorop staan. Een mogelijk handelsreis in deze collegeperiode naar Shandong zal in Amsterdam Trade verband plaatvinden.

6.3 Een sterke en duurzame agrosector

Wat is er aan de hand?

In paragraaf 3.1 wordt reeds het in belang van de agrarische sector aangegeven in DNA van de landbouw. De Noord-Hollandse agribusiness staat niet op zich zelf maar maakt deel uit van één van een van de pijlers van de Nederlandse Economie in een internationaal speelveld. Ook in Noord-Holland heeft de agribusiness te maken met de megatrends en zal zij enerzijds gebruik kunnen maken van de kansen die dat biedt en anderzijds moeten inspelen op de maatschappelijke ontwikkelingen.

Mega-Trends in Food & Agriculture

De hoofdpogaven voor de agribusiness zijn:

1. Verduurzaming (keten breed)
2. Behouden en versterken van de concurrentiepositie door vernieuwing

Doordat Noord-Holland een unieke variatie aan agrarische sectoren kent zien we, naast de overeenkomsten ook duidelijke accent verschillen tussen de verschillende sectoren.

Voor de glastuinbouw ligt er een opgave om duurzaam te moderniseren. De primaire glastuinbouw is een belangrijke schakel in zowel de sierteelt als de groenten sector. Duurzame teelt is de randvoorwaarde voor de modernisering van de glastuinbouw. De uitdaging hierbij is om van fossiele brandstoffen naar andere warmte- en energiebronnen (restwarmte, geothermie) over te schakelen waarbij de inzet van alternatieve CO₂ bronnen geregeld moeten zijn.

De bolbloemen en bloembollensector heeft met name op het gebied van het verlagen van emissies van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten (Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen) een belangrijke opgave. Plantgezondheid en maatschappelijke acceptatie zijn hierbij belangrijke opgaven. Ook de grote schaalsporang die bollenbroei-bedrijven doormaken vraagt om visie om de bedrijven te faciliteren met aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit. De opengrondssectoren akkerbouw en vollegrondsgroententeelt kennen net als alle agrarische sectoren opgaven als verlaging emissies gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten (KRW-doelen) en vergroeningsopgaven.

Door de afschaffing van de melkquota oriënteert de melkveehouderijsector zich nu op de vrije markt. Tegelijkertijd wordt de ontwikkeling van de sector uitgedaagd door bijvoorbeeld de regelgeving voor nutriënten. Dit vraagt bij ondernemers tot aanpassing van hun bedrijfsstrategie, waarbij schaalvergroting en verduurzaming belangrijke uitdagingen zijn. De heroriëntatie van de bedrijfsstrategie biedt kansen voor maatschappelijke opgaven gericht op een klimaatneutrale ontwikkeling (nieuwe stalsystemen, opschaling), behoud weidegang, dierenwelzijn en volksgezondheid, biodiversiteit en milieu.

Noord-Holland is van oudsher een visserijprovincie met een belangrijke positie van de handel. De visserijsector in Noord-Holland vormt een belangrijk aandeel in de Nederlandse visserijsector. Nederland behoort tot de vijf grootste visproducenten in Europa. Noord-Holland heeft drie visafslagen. De visafslagen dragen voor 25% bij aan deze draaischijffunctie. De visverwerking in Noord-Holland is met name geconcentreerd in IJmuiden, Enkhuizen en Volendam.

In de plantenveredelingssector behoort Nederland tot de wereldmarktleiders. Voor Nederland is deze unieke en innovatieve sector dan ook van grote economische waarde. Onder de vlag van Greenport Noord-Holland zien we met name grote internationale spelers op het gebied van de groentenveredeling verenigd in Seed Valley en in de Greenport Aalsmeer de sierteeltveredeling (Bloomingbreeders).

In de Metropool Regio Amsterdam (MRA) is het Food cluster een belangrijk economisch cluster. Het cluster kent met een aantal opgaven in met name in personeelsbehoefte, voedselzekerheid, voedselveiligheid, grondstoffen, innovatie, en citylogistics. De food sector heeft een lange geschiedenis in de regio en wordt gekenmerkt door veel ondernemerschap. Het speelveld is echter nog breed van lokaal georiënteerd tot het internationale speelveld.

Waar kiezen wij voor?

Daar waar kan, bieden we de bedrijven alle ruimte om te groeien en zich daarmee aan te passen aan het internationale krachtenveld en de maatschappelijke opgaven. Ook voor de agribusiness kiezen we voor vernieuwend, duurzaam en ondernemend.

De agribusiness is vernieuwend door in te zetten op nieuwe ketenconcepten en gebruik te maken van de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van een digitale, geautomatiseerde, gemechaniseerde precisie landbouw en visserij.

De agribusiness is ondernemend door aanbod van voldoende goed geschoolde arbeidskrachten en internationaal concurrerend te blijven. Noord-Holland is de Europese draaischijf op gebied groenten en bloemen en is wereldleider op gebied van groentezaden, bloemenhandel, aardappelpootgoed.

De agribusiness is duurzaam door haar plek in te maatschappij te verdienen (*license to produce*) met duurzame, innovatieve en ondernemende agrariërs. De sector werkt emissieloos, onder andere door circulaire toepassingen. De land- en tuinbouwgronden zijn vruchtbaar en blijven daarmee behouden voor toekomstige generaties. De agribusiness is kwalitatief hoogwaardig ingepast.

Provinciale inzet:

De integrale, agribusiness brede focus van de inzet van de provincie is als volgt:

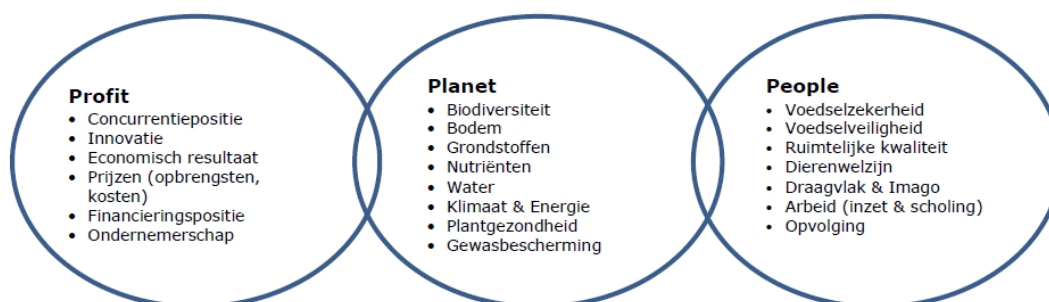
1. Bijdragen aan de verduurzamingsopgaven van de agribusiness
2. Versterken van de agrarische structuur en agribusiness als totaal (ruimtelijk- en economisch)

Voor deze opgaven is nodig:

- een multimodaal logistiek netwerk
- ruimte voor vernieuwing
- duurzame schaalvergroting en efficiëntieverbetering van de productiefunctie in combinatie met de opgaven zoals de beschikbaarheid van CO₂, zoet water en geothermie.

De uitdagingen in de agribusiness zijn ook in Noord-Holland door haar grote diversiteit aan sectoren en diverse schakels in de keten te vatten binnen de thema's binnen de 3 P's zoals in onderstaande figuur is opgenomen. Het gaat om de juiste balans tussen 'people, planet and profit'.

Elke agrarische deelsector heeft naast de gedeelde - agribusiness brede - ruimtelijke en

verduurzamingsopgaven ook haar sector specifieke ruimtelijke en verduurzamingsopgaven en focus daarop. Daarom kiezen we voor beleid met maatwerk met een lange termijn strategie.

Glastuinbouw

Met relevante stakeholders hebben wij een Green Deal CO₂ en Warmtenetten afgesloten. Daarnaast zijn de regionale opgaven en programma's reeds vastgelegd in de uitvoeringsagenda's van o.a. Greenport Aalsmeer (o.a. CO₂ leiding PrimA4a, Warmtenetten MRA, en Greenport Noord-Holland

Noord (o.a. voor Altongebied, restwarmte en Het Grootslag, geothermie) en wordt aangesloten op landelijke programma's zoals Modernisering Teeltareaal onder de vlag van Greenport Holland. De Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) scheidt hierbij de randvoorwaarden als het gaat om ruimtelijke kwaliteit (modernisering teeltareaal, lichthinder) en innovatieprogramma's dragen bij aan opgaven als het gaat om vergroeningsopgaven en om de verlaging van emissies bij gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten.

Bloembollenteelt

Deels zijn de opgaven landelijk belegd in een landelijk Milieu Overleg Bloembollen (Uitvoeringsprogramma LMB) waar de wateropgaven hoog op de agenda staan. Ook is een deel van de opgaven verankerd in een werkgroep bollen onder de vlag van Greenport NHN (uitvoeringsprogramma). De ruimtelijke ontwikkeling met aandacht voor de landschappelijke kwaliteit zal worden verankerd in de PRV.

Akkerbouw/vollegrondgroenteteelt

De prijsvorming in het internationale krachtenveld vraagt om ketensamenwerking waarbij in Noord Holland aangesloten wordt bij de Uitvoeringsagenda Greenport NHN, het programma Duurzaam Door en het provinciaal beleidskader Groen Kapitaal.

(Melk)veehouderij

De bevoegdheid van regelgeving voor de (melk)veehouderij ligt bij Europa en het Rijk. De provinciale inzet richt zich met name op stimulering van de ondernemers om aan deze regelgeving te kunnen voldoen. Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld de maatschappelijke discussie boer – burger, regionale kringlopen en het stimuleren van klimaatneutrale ontwikkeling.

Visserij

De visserijsector in Europa kent een forse opgave als het gaat om duurzaamheidstransitie. De visserij en overheden investeren in de verduurzaming van de vloot, visserijtechnieken en het beheer. In het nieuwe Europees visserijbeleid 2014-2020 wordt vooral ingezet op verduurzaming en innovatie van de visserij en het beheer van de visstanden en niet op sanering. Daarnaast zetten wij onder andere voor de Wadden (via het Waddenfonds) en voor het IJsselmeer in op verduurzaming van de visserij, werkgelegenheid en het stimuleren van innovaties zoals zeewier, zilte teelt, mossel en kokkelkweek.

(Zaad)veredeling

Voor het behoud en versterken van deze schakel in de keten is met name de triple helix gekoppeld aan het behoud en versterking van de kennisinfrastructuur van belang, vanwege het internationale karakter van het bedrijfsleven. De enorme groei die de bedrijven doormaken vraagt voldoende ontwikkelruimte voor bestaande vitale en nieuwe bedrijven (PRV). De ontwikkeling die de bedrijven doormaken roept ook een enorme arbeidsvraag op. Via de programma's van de Greenport Noord-Holland en de daaraan gelieerde Agri Tech Campus en de Amsterdam, die de provincie onder andere via haar programma Arbeidsmarkt en Onderwijs ondersteunt, wordt zowel op het gebied van kennis als onderwijs deels in de behoefte van de zaadveredelingsbedrijven voorzien.

Agri & Food

We hebben met de relevante stakeholders de ambitie om de huidige sterke positie voor de lange termijn op de wereldmarkt behouden of zelfs te versterken. De eerste uitdaging is om verschillende krachten in het brede speelveld te bundelen.

Wat gaan we doen?

De geschetste opgaven voor de agribusiness worden opgepakt via regelgeving en door het uitvoeren van duurzame (teelt) en ruimtelijk-economische projecten als onderdeel van de uitvoeringsprogramma's van de Greenports en MRA Agri&Food. Voor dit laatste cluster willen we komen tot een regionaal gedragen uitvoeringsagenda Agri & Food in de MRA. We zetten hierbij in op duurzame verbindingen met de challenges zoals geformuleerd in de Amsterdam Economic Board en anderzijds de verbinding te leggen met bestaande initiatieven zoals het uitvoeringsprogramma van de Greenport NHN.

De opgaven van de verschillende agrarische sectoren zullen naast provincie specifieke uitvoering ook plaatsvinden in rijks- of regionale programma's via de Greenports. In de uitvoeringsprogramma's van de Greenports speelt de provincie enerzijds een rol als partner maar zal ook als eigenaar bijdragen aan beleidsontwikkeling en soms optreden als bemiddelaar. Daarnaast regelt de provincie ook een aantal zaken zoals instrumenten gekoppeld aan Europese (GLB/POP), landelijke en provinciale taken. Vanuit de economische provinciale beleidskaders (duurzaam, ondernemend en verkennend) zijn de accenten verschillend zoals hieronder op de drie hoofdlijnen 'innovatief', 'duurzaam' en 'ondernemend' beschreven.

Hierna volgt op hoofdlijnen de voorgenomen inzet voor agribusiness:

Duurzaam

- De provinciale inzet op duurzaamheid binnen de agribusiness is veelal sectoraal gekoppeld. Grotendeels is het partnerschap vastgelegd in de ambities van de Greenports. De provincie wil ook deels zelf de regie (beleidsontwikkelaar en/of bemiddelaar) nemen op de verdere verduurzaming van de landbouw.
- De provincies en het ministerie van Economische Zaken hebben een Plattelandsontwikkelingsprogramma voor de periode 2014-2020 (POP3) vastgesteld. Wij zullen de Uitvoeringsregeling POP3 subsidies Noord-Holland als de provinciale uitwerking van het landelijke POP3 uitvoeren. Het instrument richt zich op vijf thema's:
 - Versterken van innovatie, verduurzaming en concurrentiekracht;
 - Jonge boeren;
 - Natuur en landschap;
 - Verbetering van waterkwaliteit;
 - LEADER.
- Specifiek voor de glastuinbouw willen we de energietransitie versnellen. We zetten hierbij o.a. in op:
 - (duurzame) Energievisie NHN
 - Uitrol gelijkstroom Alton
 - Onderzoek lokale CO₂ netten

- Bijdrage ontwikkeling energytool agrisector

Hierbij sluiten we aan bij de beleidsagenda Energietransitie. Daarnaast zoeken we partners in het nationale netwerk. Hierbij voeren we de Green Deal CO₂ verder uit.

- Om de modernisering van het teeltareaal te stimuleren zet de provincie in op het aanpassen van de PRV in relatie tot de glasconcentratiegebieden en mede ingegeven door een Ruimtelijke Visie en daaraan gekoppeld uitvoeringsprogramma ruimte Greenport Aalsmeer. De provincie zet hierbij in op een glastuinbouwverplaatsingsregeling (POP3) en past haar langlopende uitvoeringsregeling TWIN-H duurzame herstructurering glastuinbouw aan. Dit is gekoppeld aan een vernieuwingsbank modernisering teeltareaal. Er zal met de relevante stakeholders een ondernemersverkenning worden uitgevoerd (landbouwstructuuronderzoek glastuinbouw) en zullen per glastuinbouwgebied met de gemeenten maatwerkopgaven worden geformuleerd conform een uitvoeringsagenda ruimte van de Greenport Aalsmeer.
- Vanuit de landelijke optiek zullen een aantal gebieden als worden ondersteund vanuit de landelijke initiatief groep Modernisering Teeltareaal (www.modernetuinbouw.nl) om versnelling aan te brengen in de duurzame modernisering.
- We zetten in op een duurzame veehouderij, door ondernemers te stimuleren en via lobby op rijksregelgeving (al dan niet via IPO) aandacht te vragen voor verduurzaming.
Aandachtspunten zijn:
 - Stimuleren klimaat neutrale ontwikkeling
 - Lobby op rijksregelgeving zoals mestbeleid
 - Regionale kringlopen, waaronder circulaire toepassingen
 - Verkenning ondersteuning dialoog boer – burger voor bollen en veehouderij.

Binnen de agribusiness spelen ook onderwerpen die alle sectoren raken zoals circulaire economie grond en water:

- Circulaire economie:
De opgaven om minder afval te produceren en een toenemend gebrek aan grondstoffen vraagt om een meer circulaire economie. Hiervoor is verder onderzoek en zijn nieuwe toepassing nodig. Hierin zetten we in op het stimuleren van hoogwaardig hergebruik van reststromen van zowel de voeding en genotsmiddelen (VGI) industrie als de agrarische sector.
- Water:
Op het gebied van klimaat verandering en het voorzien in voldoende en kwalitatief goed water maken we afspraken met partijen om de zoetwatervoorziening voor de landbouw en industrie te verbeteren.
- Grond:
De toenemende vraag naar grond en de behoefte aan een robuuste duurzame landbouw vraagt om het binnen randvoorwaarden duurzaam verpachten van provinciale gronden.

Vernieuwend

- Op het ruimtelijke vlak zetten we als beleidsontwikkelaar met name voor de glastuinbouw in op de Modernisering teeltareaal glastuinbouw in de glasconcentratiegebieden (bijvoorbeeld

TWIN-H, POP, Uitvoeringsprogramma Ruimte Greenport Aalsmeer. Daarbij gebruiken we ook het ruimtelijk instrumentarium om zaken te faciliteren en te regelen (regelaar).

- We geven via de Greenports de ruimte als bemiddelaar aan nieuwe duurzame manieren van telen zoals het telen op water.
- Door groei (bijv Seed Valley) maar ook de vergaande automatisering en robotisering is er een grote vraag naar geschoold 'groen' personeel. Dit vraagt om maatwerk.
- De agrarische sector kent naast nieuwe manieren van telen (bv. telen op water) ook een transformatie naar nieuwe teelten en markten (alternatieve eiwitten, zeewier, mossel- en kokkelkweek). We willen dit ruimtelijk mogelijk maken en daar waar mogelijk stimuleren.
- Ook de land- en tuinbouw kent verdergaande robotisering en automatisering. Innovatieve technische toepassingen bijv. CO₂ reststromen inzetten voor tuinbouw vinden een plek in de uitvoeringsagenda's van de Greenports (bijvoorbeeld POP, co-financiering EFRO/Interreg, uitvoeringsagenda's PPS, MIT).
- De toenemende vraag naar geschoold en met name technisch personeel vraagt om samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen, bedrijfsleven en onderwijs. Hierin voorzien we via de Greenports en de uitvoeringsagenda Arbeidsmarkt en Onderwijs waarbij we de opgerichte Agritech Campus (Greenport NHN), Groen Onderwijs Centrum (Greenport Aalsmeer) en de Amsterdam Green Campus (Greenports NHN en Aalsmeer) verder willen versterken en uitbouwen als triple helix.

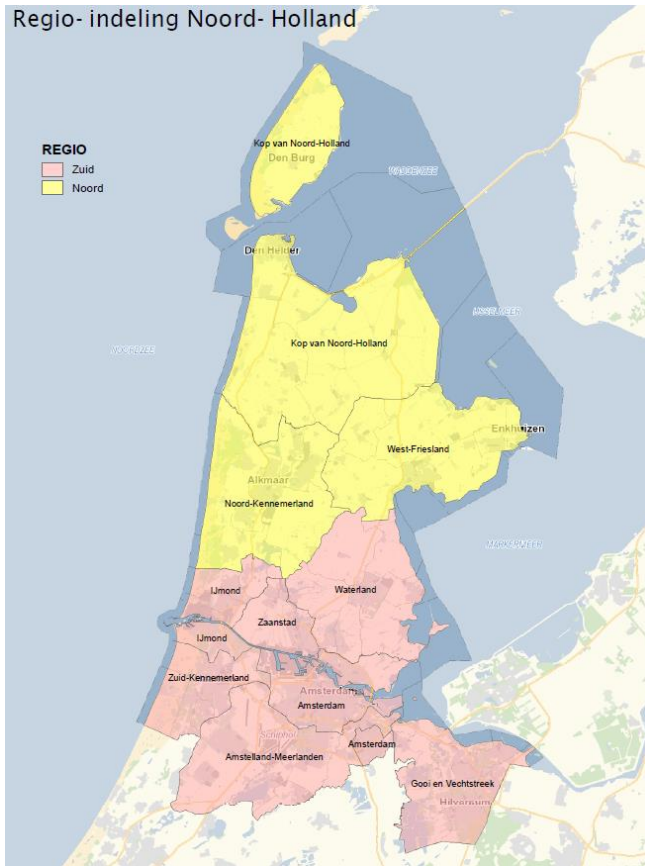
Ondernemend

Om een sterke agrarische sector te behouden (bemiddelaar) zetten we in op het stimuleren van en de ruimte (regelaar) te bieden aan nevenactiviteiten in de landbouw (via o.a. PRV).

- Ook willen we de samenwerking (partner) verder versterken naast de bestaande structuren van de Greenports door het stimuleren (beleidsontwikkelaar) van cluster Agri & Food in de MRA (expertise). Speerpunten hierbij zijn:
 - Gezondheid/Streekproducten
 - Circulaire economie
 - Logistics
 - A&O
- We willen nieuwe verdienmodellen in de landbouw/agribusiness versterken en zetten in op ketenbeheersing. De fondsen uit Europa kunnen hierbij ondersteunen. We zetten samen met de provincie Zuid-Holland en de Greenports o.a. in op het ontwikkelen digitale EU kaart voor tuinbouw ter verkenning van kansen en stimulering voor Europese samenwerking.

Bijlage 1 - Het regionale DNA

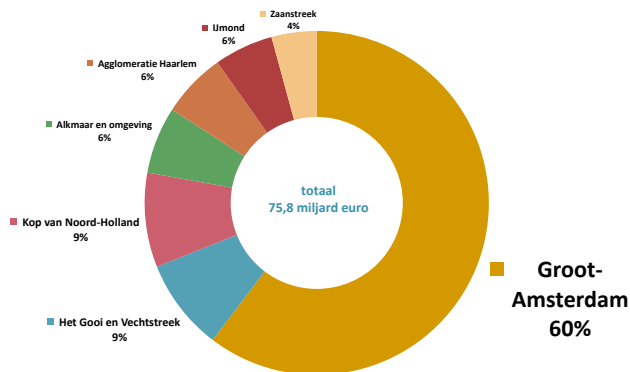
[\(terug naar hoofdtekst\)](#)

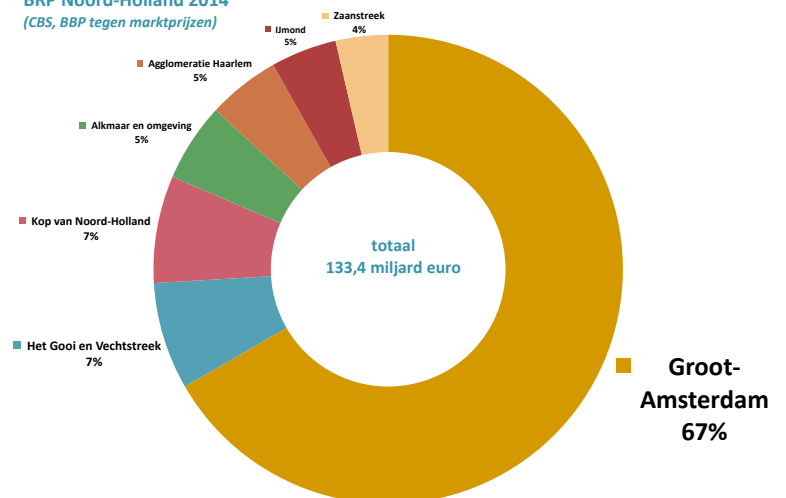
Figuur 5: regio indeling Noord-Holland

Onderstaande figuur laat de bijdrage (productiewaarde) van regio's aan de Noord-Hollandse economie zien tussen 2000 en 2014. Daarna volgt een schets per regio.

BRP Noord-Holland 2000
 (CBS, BBP tegen marktprijzen)

BRP Noord-Holland 2014
 (CBS, BBP tegen marktprijzen)

Figuur 6: BRP Noord-Hollandse regio's 2000 en 2014

Kop van Noord-Holland en West-Friesland:

Bevolking (2015)	371.800
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	248.900
Aantal banen (2014)	155.028
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	62%
Omvang BRP (2014)	9.853 mln euro
BRP per hoofd van bevolking (2014)	26.505 euro

De noordelijkste regio van Noord-Holland heeft een aandeel van 7,4% in de Noord-Hollandse economie (2014), d.w.z. 7,4% van het Bruto Regionaal Product (BRP) van de provincie. In 2000 was dit nog 8,9%, dit aandeel is dus afgenomen. Dit komt vooral door de sterke groei van de Amsterdamse regio. De grootste vijf sectoren qua banen zijn groot- en detailhandel, zorg, industrie, bouwnijverheid en agrarische sector. Er zit opvallend veel toegevoegde waarde in openbaar bestuur (dit komt door de aanwezigheid van de Koninklijke Marine), zorg, industrie, en bouwnijverheid. De toegevoegde waarde van de onroerend goed sector valt net buiten de top vijf, maar is vrij hoog in verhouding tot het aantal banen in deze sector. Dit zien we overigens terug in alle regio's. Hoewel de regio Kop van Noord-Holland de reputatie heeft veel te pendelen naar het zuiden van de provincie voor woon-werk verkeer, zeggen de cijfers (CBS) dat het merendeel (58%) van de werkzame bewoners van deze regio binnen de grenzen van de eigen regio werkt. Met uitzondering van groot-Amsterdam (72%) en regio Alkmaar (53%) werken de meeste werkzame personen van de Noord-Hollandse regio's in een andere regio dan waar ze wonen. Zorg en groot- en detailhandel zijn sterk gestegen in termen van werkgelegenheid. Sterke dalers zijn de primaire agrarische sector en openbaar bestuur. De primaire agrarische sector mag dan dalend zijn qua banen (o.a. door automatisering), het cluster rondom zaadveredeling (Seed Valley) groeit wel sterk, vooral in termen van productiewaarde.

Regio Alkmaar

Bevolking (2015)	274.300
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	182.100
Aantal banen (2014)	101.339
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	56%
Omvang BRP (2014)	7.230 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	31.024 euro

Regio Alkmaar heeft een aandeel van 5,4% van in het Noord-Hollandse BRP in 2013. In 2000 was dit 6,3%. Ook voor deze regio geldt dus dat het relatieve aandeel in de Noord-Hollandse economie iets is afgenomen, door de grote groei van de Amsterdamse regio. Wat betreft werkgelegenheid zijn de grootste vijf sectoren groot- en detailhandel, zorg, zakelijke dienstverlening, onderwijs en industrie. Qua productiewaarde is de top vijf: groot- en detailhandel, zorg, financiële dienstverlening, openbaar bestuur, en industrie. Grootste stijgers (banen) zijn groot- en detailhandel en zorg, grootste dalers

zijn industrie en vervoer en opslag. Het merendeel (53%) van de werkzame personen die in regio Alkmaar woont, werkt ook in deze regio, net als in de Kop van Noord-Holland.

Regio IJmond:

Bevolking (2015)	159.900
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	107.900
Aantal banen (2014)	72.885
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	68%
Omvang BRP (2014)	6.064 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	31.282 euro

Regio IJmond maakt voor 4,5% onderdeel uit van het BRP van Noord-Holland in 2013. In 2000 was dit nog 5,5%. De krimp heeft te maken met grenscorrecties in de IJmond (uittreden Castricum), maar ook met de groei van de Amsterdamse regio. Top vijf qua werkgelegenheid: groot- en detailhandel, industrie, zorg, zakelijke dienstverlening, en bouwnijverheid. Qua productiewaarde is de industrie veruit de grootste sector. Op enige afstand wordt dit gevolgd door groot- en detailhandel, zorg, onroerend goed, en bouwnijverheid. Regio IJmond heeft relatief veel werkgelegenheid (68%) in verhouding tot de eigen potentiële beroepsbevolking. Dit komt vooral door enkele grote werkgevers, met name het bedrijf Tata Steel, dat bijna 10.000 banen heeft en een van de grootste werkgevers van Noord-Holland is. Sterke stijgers (banen) zijn zakelijke dienstverlening en horeca. Sterke daler is vooral de industrie.

Regio Zaanstad

Bevolking (2015)	151.100
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	102.500
Aantal banen (2014)	65.171
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	64%
Omvang BRP (2014)	4.808 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	28.987 euro

Zaanstad heeft een aandeel van 3,6% in de Noord-Hollandse economie. In 2000 was dit 4,2%. In de Zaanstreek is de groot- en detailhandel de grootste sector gemeten in banen, gevolgd door zorg, industrie, zakelijke dienstverlening, en bouwnijverheid. Net als in de IJmond is de industrie de grootste sector qua productiewaarde, gevolgd door groot- en detailhandel, bouwnijverheid, zorg, en onroerend goed. Naast de Haarlemse regio, pendelen ook veel werkzame personen uit Zaanstad naar de Amsterdamse regio voor woon-werk verkeer. Zorg, vervoer en opslag, en onderwijs zijn qua banen sterk gestegen. Vooral de industrie is sterk gedaald, daarnaast ook financiële dienstverlening en bouwnijverheid.

Regio Zuid-Kennemerland

Bevolking (2015)	227.500
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	151.400
Aantal banen (2014)	85.023
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	56%
Omvang BRP (2014)	6.634 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	29.524 euro

In de Haarlemse regio zien we dat het aandeel in het BRP van Noord-Holland in 2013 5% betrof, terwijl dit nog 6,1% was in 2000. De banen top vijf bestaat uit zorg, groot- en detailhandel, zakelijke dienstverlening, onderwijs en openbaar bestuur. Wat betreft toegevoegde waarde staat groot- en detailhandel op de eerste plaats, gevolgd door openbaar bestuur, zakelijke dienstverlening, zorg, en onroerend goed. Opvallend is dat de regio zelf relatief weinig banen (56%) heeft in verhouding tot de eigen potentiële beroepsbevolking. De werkzame personen in deze regio pendelen veel naar vooral de Amsterdamse regio (36%), slechts 41% van de beroepsbevolking werkt in eigen regio. Grootste stijgers (banen) zijn de sectoren zakelijke dienstverlening en vrije tijd. Ook hier is de industrie de sterkste daler, maar ook financiële dienstverlening is flink kleiner geworden.

Regio groot-Amsterdam (inclusief Amstelland-Meerlanden en Waterland)

Bevolking (2015)	1.324.200
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	948.300
Aantal banen (2014)	853.948
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	90%
Omvang BRP (2014)	88.908 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	68.469 euro

Groot-Amsterdam (Amsterdam inclusief regio's Amstelland-Meerlanden en Waterland) is veruit de grootste deeleconomie van Noord-Holland met een aandeel van 66,7% in het BRP van de provincie. Dit groeit ook snel, want het was 60,3% in 2000. Vanwege de vele vestigingen van grote bedrijven, vaak hoofdkantoren, is het BRP per hoofd van de bevolking erg hoog (68.469 euro). Gemiddeld is het BBP per hoofd van de bevolking in Nederland 39.440 euro (2014), in Noord-Holland is het gemiddelde 48.798 euro. De grootste werkgever is de sector groot- en detailhandel, daarna zakelijke dienstverlening, zorg, vervoer en opslag (denk aan Schiphol, Greenport Aalsmeer en Haven Amsterdam), en financiële dienstverlening. Financiële dienstverlening is de grootste qua toegevoegde waarde, daarna groot- en detailhandel, zakelijke dienstverlening, ICT, en vervoer en opslag. Opvallend is verder dat de Amsterdamse regio een echte banenmotor is. Per saldo is voor 90% van de eigen potentiële beroepsbevolking een baan beschikbaar. Omdat niet iedereen in de categorie van 15 tot 67 jaar werkt en ook lang niet iedereen die wel werkt in de eigen regio werkzaam is, pendelen in de praktijk veel werknemers van buiten de regio (ook buiten de provincie Noord-Holland) dagelijks naar deze regio. Ruim 72% van de groot-Amsterdamse beroepsbevolking werkt in eigen regio. Enorm gestegen (banen) zijn de sectoren zakelijke dienstverlening, zorg, horeca, vrije tijd, en onderwijs. Daling was vooral zichtbaar bij industrie, agrarische sector en openbaar bestuur.

Regio Gooi en Vechtstreek

Bevolking (2015)	246.200
Potentiële beroepsbevolking 15-67 jaar (2015)	159.000
Aantal banen (2014)	104.500
Aantal banen als percentage van potentiële beroepsbevolking	66%
Omvang BRP (2014)	9.861 mln euro
BRP per hoofd van de bevolking (2014)	40.230 euro

Gooi en Vechtstreek heeft een aandeel van 7,4% in de Noord-Hollandse economie in termen van BRP in 2013. In 2000 was dit 8,6%. Deze regio is bijzonder in vergelijking met de andere regio's in de zin dat een aantal sectoren aanzienlijk hoger scoort in toegevoegde waarde dan in werkgelegenheid. Anders gezegd, de arbeidsproductiviteit is hier bij sommige sectoren groot. Dat is ook te zien aan het BRP per hoofd van de bevolking. Dit is in deze regio vrij hoog, los van uitschieter groot-Amsterdam. Mogelijk komt dit doordat er veel zzp'ers en kleinere bedrijven actief zijn. De top vijf van werkgelegenheid wordt gevormd door groot- en detailhandel, zorg, ICT, zakelijke dienstverlening, en onderwijs. Zoals gezegd valt vooral de toegevoegde waarde op bij sommige sectoren. Het grootst is die bij de ICT (vooral door mediapark, productie van tv-programma's, radio, enzovoort), daarna groot- en detailhandel, zakelijke dienstverlening, zorg, en onroerend goed. Net buiten de top vijf valt de hoge toegevoegde waarde van industrie en financiële dienstverlening op. De sectoren zakelijke dienstverlening en onderwijs zijn het sterkst gestegen (banen). Flinkte daling was vooral zichtbaar bij de industrie, bouwnijverheid en openbaar bestuur. Net als de regio Zuid-Kennemerland pendelt een flink deel (meer dan 50%) van de werkzame personen dagelijks naar een andere regio. In geval van Gooi en Vechtstreek is dat naast de Amsterdamse regio vooral ook de Utrechtse regio.

Bijlage 2 - Impressie discussiebijeenkomst 9 december 2015

[\(terug naar hoofdtekst\)](#)

In de discussiebijeenkomst van 9 december 2015 te Wormer werd met externe partijen gediscussieerd over het nieuwe economisch beleid. In ronde tafel gesprekken zijn onderstaande thema's besproken.

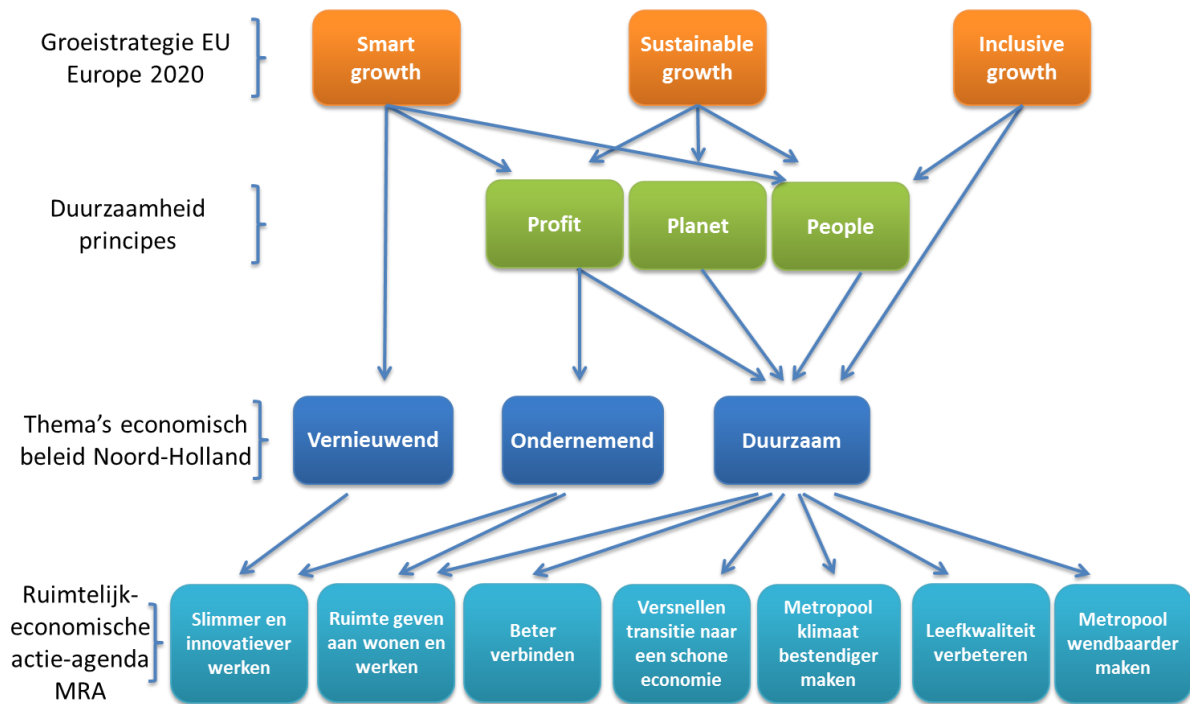
Tafel	Uitkomst
Verduurzaming van de economie	<ul style="list-style-type: none"> - Hou focus, kies bv. duurzame energie en circulaire economie - Rol: als middenbestuur anderen in staat stellen om duurzame initiatieven te nemen en massa te maken (verbinden en financieel ondersteunen van initiatieven) - PNH vooral verbinder en aanjager van duurzame initiatieven - Geef experimenteerruimte i.r.t. RO beleid - Wees ambitieus – PNH duurzaamste provincie van NL - Duurzaamheid is ook een verdienmodel - PNH moet zorgen voor goede randvoorwaarden, bv. vestigingsklimaat - Structuur van Greenports is goed voorbeeld - Wellicht meer aandacht voor infrastructuur, ook digitaal - PNH kan belangrijk zijn als launching customer - PNH kan ondernemers ontzorgen, bv. omgevingsdienst, energiescans - Kennisdelen ja, maar 1 loket - Denk ook aan sociale duurzaamheid
Werklocaties en verstedelijking	<ul style="list-style-type: none"> - Zet vooral in op het benutten van (onverwachte) kansen in NHN (Be good and tell it! als motto vanuit presentatie Seedvalley kwam verschillende keren terug), naast het meebewegen in NHZ - In beleid flexibiliteit nastreven in snel veranderende maatschappij - Kies voor een benadering waarbij je voor alle onderwerpen kijkt naar een meer integrale aanpak en een aanpak waarin duurzaamheid centraal staat - Het succes van HIRB vraagt om een vervolg en het verschil in de economische structuur van NHN en MRA vraagt om een gedifferentieerde aanpak - Kies een aanpak à la Plabeka voor detailhandel (dreigt ook grootschalige leegstand) en NH moet veel meer een verbindende rol spelen tussen MRA en NHN, zodat structurele samenwerking en kennisdeling ontstaat - Harde RO functiescheiding terreinen is niet meer actueel, zorg voor mogelijk maken van hybride vormen - Randvoorwaarden stellen bij terreinen in het kader van circulaire economie, bv. voor de energievoorziening - PNH als kennisexpert voor de omgevingswet voor gemeenten - Wees adaptief: veranderingen gaan snel in de economie - Wees realistisch in je rol: probeer niet alles te regelen. Wees wel een voorbeeld van nieuwe ontwikkelingen (launching customer) - Glastuinbouw: glas voor glas regeling is te ingewikkeld en te duur voor ondernemers - Er is een spanningsveld tussen grote steden waar nieuwe en andere werkgelegenheid ontstaat (o.a. zzp'ers en startups) en overige gemeenten, die meer een traditioneel karakter hebben
Marketing & Promotie	<ul style="list-style-type: none"> - NH en PNH in het bijzonder moet een actievere rol gaan spelen in de (internationale) promotie van Noord-Holland - De bestaande programma's zoals Amsterdam bezoeken, Holland zien en Holland Boven Amsterdam moeten doorgezet worden - Ook het ambtenarenapparaat moet een actieve rol in de promotie van NH pakken - NH heeft zelf niet echt een identiteit, identiteit is vooral Amsterdam - Voor Microsoft is Middenmeer gewoon Amsterdam noord - We moeten vooral allemaal met dezelfde mond praten

Tafel	Uitkomst
Ondernemerschap	<ul style="list-style-type: none"> - De provincie kan een rol spelen bij het organiseren van ontmoetingen tussen ondernemers en leveranciers van kennis. - Idee van een bidbook voor havens: bedrijven kunnen in een oogopslag zien welke mogelijkheden de Noord-Hollandse havens voor bedrijven hebben. - Er is behoefte om een bijeenkomst zoals op 9 december vaker te hebben. - PNH zou ondernemers met weinig tijd kunnen ondersteunen met innovatie en groei - Voor glastuinbouw is er minder geld voor innovaties doordat het productschap geschrapt is - Rol provincie moet vooral zijn: verbindingen maken - Hou rekening ermee dat een MKB meestal alles zelf moet doen - RO beleid zou meer flexibel moeten zijn en groei mogelijk moeten maken - Voor het MKB speelt ook het probleem van onvoldoende eigen vermogen voor investeringen e.d. - PNH heeft belangrijke rol in de infrastructuur, zorg vooral voor goede NZ verbindingen, Noordzee kanaal is een barrière - Meer flexibiliteit, minder regels, bv. in de detailhandel - Ondersteun ondernemers die ideeën hebben - Zet in op digitale connectiviteit
Veerkrachtige arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> - Imago: bedenk hoe provincie kan bijdragen aan zichtbaarheid van bedrijvigheid - Sectorplan NHN is interessant bij uitwisseling van personeel - Werkambassadeur inzetten op het maken van afspraken over uitwisselbaarheid van personeel, vooral bij grote werkgevers (bv. Schiphol) - Ranking van ondernemers die maatschappelijk verantwoord ondernemen, bv. via NH-ondernemersverkiezing - Flexibilisering/ opkomst zzp'ers en employability, bv. door opleidingsvouchers aan te bieden? - Promoten van bedrijfsscholen/ aansluiting bij campussen: blijf focussen op uitwisselbaarheid van personeel - Imago van techniek verbeteren o.a. via landelijk Techniekpact en inzetten op PABO's - Behouden technische opleidingen in de regio, bv. Alkmaar - Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt ligt rol voor PNH - In beeld brengen van mismatch arbeidsmarkt en bepaalde sectoren (o.a. MRA monitor)
Kennisinfrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> - Rijk regelt nu nog bijna alles, in de toekomst zou de provincie hier meer mee moeten doen, gevoed door de regio's. Pak deze ruimte, al is het geen wettelijke taak. - Provincie is nodig als verbinding tussen gemeenten en Rijk - Aanbod en vraag zijn niet goed op elkaar afgestemd. Onderwijs speelt onvoldoende in op veranderende economie en maatschappij. - Kennisinstelling zitten voor in Amsterdam en jongeren willen vooral daar zitten, niet in de Kop - PNH kan matchmaking events organiseren voor bedrijven en studenten

Bijlage 3 - Relatie met groeistrategie Europa 2020 en Ruimtelijk-economische actie-agenda MRA

[\(terug naar hoofdtekst\)](#)

Onderstaande figuur laat de relaties zien tussen de drie richtinggevende thema's van het economisch beleid Noord-Holland met de EU groeistrategie (Europe 2020) en MRA ruimtelijk-economische actie-agenda.

Bijlage 4 - Hoofdaanbevelingen van de evaluatie van de Economische Agenda 2012-2015

[\(terug naar de hoofdtekst\)](#)

In het Strategisch Beleidskader Economie is als volgt omgegaan met de hoofdlijnen van de evaluatie van de Economische Agenda:

Aanbeveling 1:

Van focus op internationale concurrentiepositie van bedrijven naar welvaart voor inwoners.

Omdat het versterken van de internationale concurrentiepositie meer een middel of strategie is dan een doel, hebben wij het hoofddoel c.q. onze missie veranderd in *'wij maken ons sterk voor welvaart en welzijn van Noord-Holland door een duurzame, vernieuwende en ondernemende economie.'* Het hoofddoel van het economisch beleid is daarmee expliciet gekoppeld aan de welvaart en het welzijn van de inwoners van Noord-Holland.

Aanbeveling 2:

Van reactief naar meer actief.

Meer dan in de Economische Agenda besteden wij in het Strategisch Beleidskader Economie de nodige aandacht aan de verschillende rollen die wij willen invullen met betrekking tot bepaalde doelen. Die rollen (eigenaar, opdrachtgever, toezichthouder, regelaar, ontwikkelaar, partner en bemiddelaar) kunnen in meer of mindere mate als meer actief of reactief worden gezien. Wij werken dat verder uit in de uitvoeringsagenda's. Onze keuze om het beleid een meer flexibel karakter te geven (onder meer door onderscheid te maken tussen een strategisch deel en een jaarlijks uitvoeringsdeel) faciliteert ons ook om meer actief te kunnen reageren op onvoorziene ontwikkelingen in de economie.

Aanbeveling 3:

Van overleg naar (soms ook) meer verordenen.

Wij hebben in het beleidskader aangegeven dat wij bij voorkeur samenwerken met onze partners (rol bemiddelaar en partner) en dat wij uitgaan van het landelijk sturingsmodel voor ruimtelijke ordening, dat wil zeggen: de verantwoordelijkheid ligt zo veel mogelijk decentraal. Als terugvaloptie noemen we wel nadrukkelijk het instrumentarium van de ruimtelijke ordening (rol regelaar, dus meer verordenen). Dit betekent dat wij uitspreken dat als bij bepaalde problematiek, bijvoorbeeld de leegstand op bedrijventerreinen en kantoorlocaties, deze terugvaloptie zullen inzetten als dat nodig is.

Aanbeveling 4:

Van generiek naar meer specifiek.

Met ons beleidskader kiezen wij voor 'duurzaam', 'ondernemend' en 'vernieuwend' als richtinggevend principes. Daarnaast kiezen wij voor het versterken van het vestigingsklimaat, met als onderdelen 'werklocaties', 'bereikbaarheid', 'arbeidsmarkt', 'innovatieklimaat' en 'digitale infrastructuur' als belangrijkste factoren waar wij op inzetten. Daarmee hebben wij er impliciet ook voor gekozen om het sectorbeleid los te laten, met het landbouwbeleid als uitzondering daarop. Deze keuzes vinden wij enerzijds specifiek, maar kunnen anderzijds generiek worden toegepast in de provincie omdat deze thema's breed geïnterpreteerd kunnen worden. Wel hebben we oog voor

regionaal maatwerk omdat niet alle regio's dezelfde kenmerken en opgaven kennen. Via onze regionale netwerken willen wij bekijken hoe we daar vorm aan kunnen geven. Wij zien onze uitvoeringsagenda's als de plek waar dit specifieke regionale maatwerk terecht moet komen.

Aanbeveling 5:

Van sectoraal naar meer regionaal (verbinden).

Daar waar in de oude Economische Agenda sommige thema's (met name kenniseconomie) vooral sectoraal of cluster-georiënteerd werden vormgegeven, laten wij de specifieke clusterbenadering nu los. Die sluit ook beter aan op de kenmerkende veelzijdigheid van de Noord-Hollandse economische structuur. Daarentegen zetten wij met dit beleid nu meer in op het versterken van samenwerking tussen clusters, tussen regio's en in de driehoek overheid-kennisinstellingen-bedrijfsleven, de zogenaamde 'cross-overs'. Daarbij past de rol van verbinder het beste.

Aanbeveling 6:

Van ingaan tegen trends naar meebewegen met ontwikkeling.

In het nieuwe beleid is het principe van 'meebewegen met ontwikkeling' een belangrijk uitgangspunt. Dit vanuit de visie dat het versterken van positieve ontwikkelingen uiteindelijk effectiever is voor de economie dan alleen het tegenhouden van minder gunstige ontwikkelingen. Zo constateren wij een groot verschil tussen de economie van Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid en constateren wij dat de trend is dat dit verschil gaat toenemen. De autonome trend in Zuid is dat de economie in en rondom Amsterdam zich versnelt ten opzichte van de rest van Nederland. Dit is niet erg, want de economie in Noord functioneert goed. Wij kiezen er dan ook niet voor om als reactie op deze trend ons economisch beleid te concentreren in Noord, maar ook ruimte te bieden aan de ontwikkelingen in Zuid.

Aanbeveling 7:

Van planmatig resultaat naar meer flexibiliteit binnen strategische kaders met focus op effect(doelstellingen), mechanismen en rollen.

De vorige Economische Agenda was sterk uitvoeringsgericht en had een focus op projectresultaat en indicatoren. Dit gaf de indruk van planmatigheid en voorspelbaarheid. Daarmee was de Economische Agenda ook weinig flexibel om te reageren op ontwikkelingen in de economie, zoals de recessie van de afgelopen jaren. Daarom hebben wij er voor gekozen om enerzijds de hoofdlijnen en strategie van het beleid en anderzijds de uitvoering te scheiden in het Strategische Beleidskader Economie voor de strategische hoofdlijnen (het kader) en uitvoeringsagenda(s) voor de projecten en activiteiten. Dit doet ook meer recht aan de verschillende rollen van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten. Het Strategisch Beleidskader Economie is bedoeld voor die strategische hoofdlijnen en benadrukt de maatschappelijke effecten van het beleid (welvaart en welzijn), de strategie (een aantrekkelijk, duurzaam en concurrerend vestigingsklimaat) en de verschillende rollen en samenwerkingsverbanden die benodigd zijn.

Bijlage 5 – SWOT analyse Noord-Hollandse economie

[\(terug naar de hoofdttekst\)](#)

Krachten <ul style="list-style-type: none">• Uitstekende internationale bereikbaarheid door Schiphol en Air France/KLM• Internationale bekendheid door ‘topmerk’ Amsterdam• Uitstekende internationale concurrentiepositie, resulterend in vele buitenlandse bedrijfsvestigingen (o.a. hoofdkantoren), investeringen (o.a. datacenters), internationale handel, vestiging van expats en internationale kenniswerkers, en groot aandeel van Noord-Holland in de nationale export van goederen en diensten en inkomend toerisme.• Dynamiek, creativiteit en ‘quality of life’ door o.a. Amsterdam en verstedelijking eromheen• Hoogwaardige arbeidsmarkt, mede door concentratie van HBO/WO kennisinstellingen en aantrekkingskracht van Amsterdam op jongeren en arbeidsmigranten• Hoogwaardige ICT infrastructuur (AMS-IX) rondom Amsterdam• Digitale infrastructuur in Noord-Holland Noord (prominente datacenters)• Veel ruimte, landschappelijkheid en rust in Noord-Holland Noord• Een aantal bijzondere clusters zoals Mainport Schiphol, twee Greenports, visserij, Noordzeekanaalgebied en Haven Amsterdam, staalindustrie IJmuiden, foodindustrie Zaanstreek, zaadveredeling (Seed Valley, Blooming Breeders), Marine en offshore Den Helder, Research en productielocatie reactor Petten, en Mediapark Hilversum.	Zwakten <ul style="list-style-type: none">• Relatief grote milieudruk in Noord-Holland Zuid (fijnstof, stikstof, geluidhinder) en beperkte ruimtelijke mogelijkheden aldaar.• Perifere ligging van Noord-Holland Noord.• Krapte op woningmarkt in Amsterdam remt stedelijke dynamiek en instroom van jongeren.• Hoge kantorenleegstand in Zuid schaadt het vestigingsklimaat.• Aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt kan beter.• Relatief laag niveau van investeringen in R&D
Kansen <ul style="list-style-type: none">• Aantrekkingskracht van Amsterdam op jongeren en arbeidsmigranten + verwachte demografische groei in Noord-Holland Zuid + trend van verstedelijking + internationale naamsbekendheid van Amsterdam = nog grotere bijdrage van Amsterdam aan Noord-Hollandse economie.• Veel initiatieven op gebied van duurzaamheid en circulaire economie, zoals de ontwikkeling van de Westas als hotspot voor circulaire economie bieden goede kansen voor verduurzaming economie.• Leegstand bij bedrijfs-, kantoor- en detailhandelvastgoed en landbouwopstallen biedt ook kansen voor transformatie.• Inspelen op veranderende behoeften van werkomgeving, zoals door de snelle opkomst van ZZP’ers.• Vervanging van de huidige Hoge Flux Reactor in Petten (Pallas) kan een impuls zijn voor het onderzoek en medische cluster in Noord.• Perifere ligging van Noord is ook een kans voor sommige clusters• Vraag naar ruimte voor datacenters in Noord-Holland Noord benutten.• Unieke ligging aan water kan nog beter benut worden.• Aanwezigheid van grootste internetknooppunt van Nederland (AMS-IX) biedt kansen voor versterking van de digitale economie.• De unieke combinatie van handel in landbouwproducten, innovatie (o.a. zaadveredeling), het cluster Food in de MRA en primaire productie biedt goede kansen om de keten van agribusiness te versterken.• Diversiteit van de economie, de grote omvang van het aantal zelfstandigen en de grote instroom van jongeren vormen een goede voedingsbodem voor zogenaamde cross-overs (nieuwe cross-sectorale samenwerkingsverbanden en innovaties).• Verbeteren stadsgewestelijk OV systeem in de MRA om het functioneren van de stedelijke economie te versterken.	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none">• Afnemende betekenis van Europa in de wereldeconomie.• Europese samenwerking en verder integratie staan onder druk door o.a. Griekse crisis en vluchtelingenvraagstuk.• Beperkte uitbreidingsmogelijkheden voor Schiphol en in bedrijfsmatige zin lastige positie van Air France/KLM (grootste werkgever van Noord-Holland) kan bedreigend zijn voor groei van de economie van de MRA.• Innovatie in productieprocessen (o.a. robotisering) kan een negatieve impact hebben op werkgelegenheid.• Verdere afname van de betekenis van de industrie voor de economie kan grote impact hebben op de IJmond en de Zaanstreek. Daarbij lijkt er niet sprake te zijn van een ‘level playing field’ voor de staalsector in de Europese Unie.• Offshore sector (vooral van belang in Den Helder en in mindere mate in de IJmond) staat sterk onder druk door het instorten van de olieprijs.• Prognose van krimp van potentiële beroepsbevolking voor Noord-Holland Noord en sterke toename van vergrijzing overall.• Overaanbod van plancapaciteiten voor werklocaties, vooral in Noord.• Snelle toename van faillissementen in detailhandel.• Financieringsknelpunten bedreigen ook het innovatief vermogen van bedrijven, met name in het MKB.• Door het wegvallen van productschappen dreigt de collectieve innovatiestructuur in de land- en tuinbouw in te storten.• Verdere inkrimping van primaire landbouwsector en toenemend aantal leegstaande landbouwopstallen.• Verzilting en verdroging leiden tot lagere opbrengsten in de landbouw

Bijlage 6 - Instrumenten

In de uitvoeringsagenda's worden de provinciale inzet en instrumenten uitgewerkt aan de hand van de volgende vijf werkwoorden: stimuleren, realiseren, verbinden, regelen, en onderzoeken.

Stimuleren	<ul style="list-style-type: none">• Subsidies geven voor gewenste ontwikkelingen• Gewenste ontwikkelingen anderszins belonen (bv. 'ondernemer van het jaar')• Marketing, promotie
Realiseren	<ul style="list-style-type: none">• Opdracht geven voor ontwikkelingen• Nieuwe ontwikkelingen initiëren en trekken• Wettelijke taken uitvoeren
Verbinden	<ul style="list-style-type: none">• Samenwerking verbeteren• Verbinden partijen en initiatieven• Lobby
Regelen	<ul style="list-style-type: none">• Formele regels vastleggen en toepassen (bv. PRV)• Wettelijke doorzettingsmacht gebruiken
Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none">• Kennis vergaren en delen• Monitoren

Met '**stimuleren**' worden instrumenten ingezet om partijen te prikkelen om bepaalde zaken te doen die wij wenselijk achten voor de economie. Instrumenten die bij 'stimuleren' horen, zijn bijvoorbeeld subsidies, prijsvragen, ondernemersverkiezingen en dergelijke, promotiemateriaal, matching, handelsmissies. Concrete actuele voorbeelden van dergelijke instrumenten zijn de subsidieregelingen voor HIRB (herstructurering bedrijventerreinen), WED (watergebonden economie), campagne voor crowdfunding, ondernemersverkiezingen.

Bij '**realiseren**' heeft de provincie een directe rol in de uitvoering. Het gaat dan om fysieke en niet-fysieke zaken. Bijvoorbeeld de aanleg van infrastructuur en de oprichting van samenwerkingsstructuren zoals de instelling van regionale adviescommissies voor detailhandel. Ook het uitvoeren van wettelijke taken hoort daarbij. Instrumenten die daarbij passen zijn o.a.: opdrachtgeverschap en aandeelhouderschap, zoals voor bepaalde deelnemingen die zich met realisatie bezig houden (bijvoorbeeld SADC), en dienstverlening voor de uitvoering van wettelijke taken (zoals secretariaat uitvoeren).

Onder '**verbinden**' wordt verstaan het verder brengen van initiatieven door samenwerking tussen partijen te faciliteren en ondersteunen. De provincie kan dan ook partner worden in het project of anderszins (bv. financieel) het project ondersteunen. Instrumenten die daarbij passen zijn o.a.: bestuurlijk overleg, het opzetten van samenwerkingsstructuren, bijdragen aan gezamenlijke visies en programma's, gezamenlijke lobby, en deelname in ontwikkelingsmaatschappijen die sterk vanuit samenwerking zijn opgezet.

Met '**regelen**' worden instrumenten ingezet die zaken kunnen afdwingen of anderszins juridisch verankeren. De provincie kan bijvoorbeeld haar instrumentarium vanuit de Wro inzetten, of ander

wetgeving (ook EU wetgeving) inzetten om bepaalde ontwikkelingen te verkrijgen. Wat zachtere vormen zijn convenanten, intentieverklaringen en samenwerkingsovereenkomsten.

Tenslotte, met het werkwoord '**onderzoeken**' wordt bedoeld dat instrumenten worden ingezet om onze kennis over bepaalde zaken te verdiepen, om ontwikkelingen te monitoren en deze kennis te delen met onze partners. Concreet gaat het over onderzoeksrapporten, monitors en dataverzamelingen, en publicaties en bijeenkomsten hierover. Concrete voorbeelden zijn de Monitor werklocaties Noord-Holland (actuele database voor kantoor- en bedrijvenlocaties), het koopstroomonderzoek detailhandel, de verkenning naar startups.